

V. ADÓZÁS, TÁRSADALMI FESZÜLTSEGEK

A középkori székely történelmet vizsgáló kutatók gyakran nyilatkoztak lelkesült szavakkal a székelyek adómentességéről, úgy véelve, hogy legfeljebb önkéntes felajánlásokkal tisztelték meg az uralkodókat.¹ E némileg romantikus színezetű kép azután – annak ellenére, hogy a székelyek középkori adózását számos monográfia részletesen tárgyalta² – teret nyert a székelység története iránt fogékony közvéleményben is. A valóság azonban ennél prózaibb volt. Maga a katonaszkodás is olyan kötelezettség – ha úgy tetszik adó – volt, amely kezdett fogva jellemezte a székelységet. Köztudott, hogy ez a tevékenység vált a szabadságjogok alapjává. A székelyek teherviselése azonban nem merült ki ennek az alapvető feladatnak az ellátásában, hanem más adójellegű szolgáltatást is teljesítettek a központi hatalom számára. Az ökoradónak vagy ökörsütésnek (*signatura boum*) nevezett szolgáltatást XV–XVI. századi forrásokból ismerjük. Mátyás 1473. évi oklevele a következőket írja a székelyek adózásáról: *“hűséges székelyeink semmiféle pénz fizetésére sem nekünk, sem a mi embereinknek örök időktől fogva nem voltak kötelezve, csak a mi és Magyarország felséges királyai házasságkötéseinek és gyermekáldásainak alkalmával tartott mulatságokra tett önkéntes és készséges felajánlásokra [spontaneis et promptis oblacionibus], valamint jövedelmük szerint a hozzájuk, vagy az általuk küldött követségeknek lovasság adására” (21.)*. A fogalmazásból a kutatás egy vonulata arra következtetett, hogy *“az ökörsütés, úgy látszik, eleinte szabad ajándék volt, de végül olyan ajándékká vált, melynek fizetését a királyok követelték”*.³ E felfogásnak azonban bizonyos adatok és megfontolások ellentmondanak. Régóta ismeretes IV. Béla 1256. évi oklevele, amely *“a székelyektől és a románoktól aprómarhában, szarvasmarhában és bármilyen állatban járó királyi jövedelem”* említésével a székelyek által teljesített állatadó első konkrét bizonyítéka (87.). Márpedig a fogalmazásban semmi sem mutat arra, hogy a királyi hatalom ezt a kötelezettséget önkéntes felajánlásnak fogta volna fel; úgy tűnik, hogy a székelyektől szedett adó éppen olyan

kötelező jellegű volt, mint a más népelemektől (így például a velük együtt említett románoktól) járó szolgáltatások. Még kevésbé látszik valószínűnek az „önkéntes” jelleg, ha figyelembe vesszük, hogy az Erdélyben való megtelepedés és a kiváltságok kiteljesedése előtt a székelység jogállása – a katonai segédnépekéhez hasonlóan – alacsonyabb volt annál, mintsem, hogy ki tudtak volna bújni a központi hatalom adóztatási igénye alól.⁴ Ráadásul nem ez volt az egyetlen szolgáltatás, amelyre a székelyek kötelezve voltak. Mátyás idézett oklevele említést tesz arról is, hogy lovasságot kellett adniuk „a hozzájuk, vagy az általuk küldött követségeknek”. A király által kinevezett székely ispánnak is tartoztak bizonyos járandóságokkal, mint kiderül ez Simon ispán 1391. évi leveléből, amelyben felszólítja a marosszéki előkelő székelyeket, hogy emberének fizessék meg járandóságát.⁵ Még egyértelműbben derül ki ez a kötelezettség II. Ulászló 1499. évi kiváltságleveléből: *“a király által közjük küldött ispánnak első eljövetelekor a székelyek hét széke egy-egy lovat, azaz a teljes közösség hét lovat köteles adni, melyeknek bármelyike annyit érjen, hogy azzal maga az ispán is tisztességesen vonulhasson hadba” (88.)*. Mindez arra mutat, hogy a székelyek a hadakozáson felül kötelesek voltak bizonyos adójellegű szolgáltatásokat teljesíteni a királyi hatalom, illetve az általa kinevezett ispán részére. Ez az adózás már a kezdetekben sem lehetett önkéntes jellegű, hanem a központi hatalom követelte meg ennek teljesítését. A székely szabadságjogok kiteljesedését követően is megmaradtak ezek a szolgáltatások, amelyek azonban nem pénzben fizetendő rendszeres adót, hanem bizonyos alkalmakkor állatadó formájában teljesítendő kötelezettséget jelentettek. Éppen ez az alkalmakhoz való kötődés tette lehetővé, hogy a járandóságokat „önkéntes felajánlásoknak” lehessen beállítani, ami jobban összeegyeztethető volt a hadakozást hivatásszerűen űző, s az adómentesség elvéhez ragaszkodó székelyek felfogásával. A kötelező szolgáltatások mellett természetesen voltak olyan esetek, amikor valóban alkalmi, spontán segítségre került sor. Erre vonatkozóan a legkorábbi példát IV. László 1289. évi oklevelében találjuk, aki egyebek mellett *“annak a nyolcvan lónak a fejében, amelyet kényszerhelyzetünkben elvettünk tőlük”* megerősíti az aranyosi székelyeket földjük birtokában (40 b.).

Az ökorádó teljesítéséről és behajtásának a módjáról csak a XV–XVI. századi források nyújtanak tájékoztatást. II. Ulászló fentebb idézett kiváltságlevele úgy rendelkezik, hogy *“bármely magyar király törvényes koronázására a székelyek közössége tartozik egy-egy ökröt adni minden egyes telkes székelytől...Továbbá a királyi felség első menyegzőjére minden egyes telkes székelytől egy-egy ökröt szedjenek be az előbbi módon. Továbbá a királyi felség elsőszülött fiának [ad baptismum primogeniti regiae Maiestatis] keresztelőjére minden telkes székely egy-egy ökröt adjon a fentebb leírt módon”*. Vagyis elvileg három alkalommal kellett teljesíteni ezt a szolgáltatást: a király koronázásakor, első esküvője alkalmával, valamint elsőszülött fia világra jöttékor. Hasonlóképpen ír erről I. Ferdinánd 1554. évi kiváltságlevele (92.), illetve Oláh Miklós is (57.), Verancsics azonban úgy fogalmaz, hogy *“minden egyes király csak háromszor vetette ki rájuk ezt az adót, tudniillik családokként, vagy ahogy ők mondják portánként egy ökröt: a koronázáskor, az uralkodó házasságkötésekor és elsőszülöttjének világrajövetelekor, amikor is, ha leány született, a harmadik adózástól fel voltak mentve”* (59.). Az eltérés tehát a harmadik ökörösítés teljesítése körül tapasztalható. Ez okozta a székelyek és II. Ulászló közötti konfliktust is 1506-ban. Ekkor született meg a trónörökös, Lajos herceg. A király elrendelte az ökörösítést, amit viszont a székelyek nem akartak teljesíteni, mivel az uralkodó elsőszülött gyermeke, Anna nem fiú volt, így – a székelyek felfogása szerint – a trónörökösnek, aki második gyermekként jött a világra, nem járt az ökörösítés. Valószínűtlen, hogy a szokásjog a székelyek értelmezésének felelt volna meg. Azontúl, hogy Verancsicson kívül más források az elsőszülött fiúhoz kötik az adó teljesítését, világosan látszik, hogy az ökörösítés az uralkodó magánéletének olyan eseményeihez kapcsolódott, amelyek az egész királyság szempontjából alapvető fontosságúak voltak: a koronázás, házassága (amely a trónörökös születésének az előfeltétele), valamint az utódlás folytonosságát biztosító trónörökös világra jötte. Nehéz elképzelni, hogy e harmadik esetben olyan bizonytalan feltételhez lett volna kötve a szolgáltatás, hogy a trónörökös egyúttal az első gyermek is legyen. Nagy valószínűséggel a nézeteltéréshez hozzájárulhatott az is, amire egyes kútfők szerint a király adóbehajtói is utaltak,⁶ nevezetesen, hogy Zsigmondnak (1387–1437), I. Ulászlónak (1440–1444), V. Lászlónak (1441/1452–1457) és Mátyásnak

(1458–1490) nem született (törvényes) fiú utódja. Tegyük hozzá, hogy Habsburg Albertet leszámítva (1438–1439) már I. (Nagy) Lajostól (1342–1382) kezdve a magyar királyoknak nem volt a fiúörökösük. Albert fia, László pedig apja halála után jött a világra, olyan időpontban, amikor a koronáért már harcok dúltak, s e küzdelemből nem a csecsemő pártja került ki győztesen. Ilyen körülmények között nyilván nem is kerülhetett sor az ökörsütés elrendelésére és behajtására. Vagyis a királyi hatalom számára több mint másfél évszázadig nem nyílt arra mód, hogy a fiú- (azaz a trón-) örökös születése esetén érvényesítse az ökörsütéshez való jogát. A székelyek szemében mindez azt a látszatot kelthette, hogy az ő felfogásuk a helyes, s II. Ulászló jogtalanul követeli az ökörsütés teljesítését. A nézeteltérésnek súlyos következményei lettek: a székelyek történetük során első alkalommal fordultak szembe fegyveresen magával a királlyal. Először vereséget mértek az ellenük küldött Tomori Pál ötszáz lovasból álló seregére (az eseményről Oláh Miklós is beszámol: **57**), ezt követően azonban az uralkodó által összevont erősebb haderő meghátrálásra és az adó megfizetésére kényszerítette őket.⁷

Az 1506. évi felkelés több dologra is rávilágít. Egyrészt világos bizonyítéka annak, hogy a középkori székely társadalom válsága ekkorra már meglehetősen előrehaladott állapotba jutott. Másrészt arra is felhívja a figyelmet, hogy e válságnak az adózás az egyik, de távolról sem csak az egyetlen összetevője. Az 1437. évi parasztháború zivataros ideje alatt került sor Kápolnán arra az eseményre, melyet a történetírás a három (rendi) nemzet uniójaként emlegetett a későbbiek során. A király iránti hűségét hangoztató nemesség, székelység és szászáság a belső és a külső ellenséggel, azaz a felkelt parasztsággal és a törökkel szemben lépett szövetségre. Bár a parasztháború hamarosan véget ért, a szövetséget 1438 februárjában Tordán megújították (**94 a, b**). Az „unió” a sajátos erdélyi rendi fejlődés kiindulópontjává vált.⁸ Bár kifelé a székelység egységesnek tűnt, a társadalmon belül már érelődtek azok az ellentétek, amelyek a XV. és a XVI. század folyamán meghatározó szerepet játszottak a székely történelemben. Az 1466. évi zabolai gyűlés határozatai hírt adnak egy bizonyos Kapitány-nak mondott Szolga Miklós által vezetett felkelésről, melyben a háromszéki közsékelyek vettek részt. A zavargásnak nyilván az volt

az oka, amit a rendeleteket írásba foglaltató Szentgyörgyi János erdélyi vajda és székely ispán így fogalmazott meg: *“a Kézdi-, Orbai- és Sepsiszékekben élő székelyek a köztük élő előkelők által igen sokféle módon az elnyomás mérhetetlen terhének szolgáltatottak ki, és nemes Magyarország isteni királyai által kegyesen régtől nekik adományozott és jóváhagyott törvényeikből és jogaikból említett előkelők által teljesen kitzasztattak és kiszakítottak”* (95.). A gyűlés igyekezett részletesen szabályozni az előkelők és a köznép viszonyát, s elejét venni a hasonló jellegű megmozdulásoknak. Talán éppen a közsékelyek iránti túlzottan tartott kedvezés volt az egyik oka annak, hogy a Mátyás elleni 1467. évi erdélyi felkelésben (melyet másokkal együtt éppen az erdélyi vajda irányított) számos székely előkelő is részt vett (96.). 1498-ban Marosszékből értesülünk előkelők házáinak a lerombolásáról és szmúzetéséről; a zavarokat csak a király által kiküldött békéltetőknek sikerült elsimítani (99.). A már említett 1506. évi felkelés után összeült agyagfalvi gyűlés nagy hangsúlyt fektetett a király iránti hűség biztosítására, valamint arra, hogy *“a mi Országunkban tolvajságok, másnak meg nyomorítása, kergetése, meg ölése, rá támadása, egyenetlenséges veszekedések, bosszú állások, pusztítások és égetések, házaknak el hányások, hadak és üstökvonások, és egyéb akár mi veszedelmek ne támadhassanak, mint az el mult időkben egy néhányszor meg estenek”* (101.). A kívánság jámbor óhaj maradt, mivel 1511. évi oklevélben is arról olvashatunk, hogy Csík- és Gyergyószékben több előkelő házat lerombolták, őket pedig elűzték (102.). Gyakoriak voltak azonban a szomszédos szászokkal és a nemességgel való összetűzések is (97., 103.). További problémákat gerjesztett az adózás kérdése. A török előrenyomulása, s az ország kettő (1526), majd három részre való szakadása (1541) következtében egyre kevésbé lehetett megőrizni az adómentesség korábbi állapotát. Szapolyai János már királyként, több alkalommal kért és kapott a székelyektől ökörsütést, ahogyan ezt Verancsics is írja: *„Mostanában az ősi szokást figyelmen kívül hagyva, mintegy segély gyanánt a király kívánságára, a haza fenntartása érdekében nem vonakodnak többször is adózni”* (59.). Az 1545. évi tordai országgyűlés viszont kimondta, hogy a haza (a keleti országrészből megalakuló Erdélyi Fejedelemség) védelmének terheiből mind a három nemzet egyformán köteles kivenni a részét.⁹ A marosvásárhelyi or-

szágyűlés ennek megfelelően részleteiben rendezte az adófizetés módját **(90.)** Az 1554. évi székely gyűlés pedig már olyan módon intézkedett a teherviselésről, hogy az adózást teljes egészében igyekezett a köznépre áthárítani, kimondva például, hogy a II. Lajos király (1516–1526) halála előtt lófővé lett előkelők mentesek az adófizetés alól **(91.)**. Még világosabban látszik az előkelő székelyek azon törekvése, hogy a teherviselés aló kivonják magukat az 1559. évi gyulafehérvári országgyűlés cikkelyeiből, a határozatok egyúttal azonban a fejedelmi hatalom általi adóztatás növelésére is utalnak **(93.)**.

Melyek voltak tehát a középkori székely berendezkedés válságának és bomlásának az összetevői? A legfőbb okok magán a társadalmon belül keresendők. Az a hozzávetőleges jogi egység és egyensúlyi állapot, amely az erdélyi meglepedéstől és a kiváltságok kiformalódásától kezdve jellemezte a székely társadalmat, a XV. századra különböző okok folytán megszűnt. A két tisztviselő rétegnek sikerült megszilárdítania hatalmat biztosító helyzetét, s a hármas tagozódást rendies jellegűvé változtatnia a XVI. századra. A magánbirtok székelyföldi elterjedésének következtében megnőttek a vagyoni különbségek. A közsékelyek közül egyre többen kerültek olyan helyzetbe, hogy már csak nehezen tudtak katonáskodási kötelezettségüknek eleget tenni, s arra kényszerültek, hogy az előkelők szolgálatába álljanak vagy éppen az ő földjükön telepedjenek meg. A török veszély erősödésével viszont az államhatalom részéről egyre nagyobb igény mutatkozott egyrészt a székelyek fokozott katonai igénybevételére, másrészt az adómentesség eltörlésére, a központi hatalom jövedelmeinek a kiegészítésére. Hozzájárult midehhez a Jagelló-kortól kezdve a királyi hatalom hanyatlása, majd pedig az állandósuló trónharcok. Ezek az ellentétes irányú folyamatok egyre elviselhetlenebb nyomást gyakoroltak a több szempontból is archaikussá, sőt anakronisztikussá váló középkori eredetű társadalmi struktúrára. Hiába volt a közsékelyek makacs ellenállása, sokszor emberfeletti erőfeszítése szabadságjogaik maradéktalan megőrzése érdekében: a nagy nyomás alatt a középkori jellegű székely berendezkedésnek szükségszerűen össze kellett omlania.

1. Adózás

87.

IV. BÉLA

(1256. december 16.)

IV. Béla megerősíti az esztergomi érsekség jogait egyebek mellett a székelyektől járó adó vonatkozásában. Az oklevél először említi a székelyek által teljesítendő állatadót.

Kiad.: *US. I. 80.*

Ford.: *Kordé Zoltán* (részlet)

Hasonlóképpen [megerősítjük ezt az egyházat] a székelyektől és a románoktól aprómarhában, szarvasmarhában és bármilyen állatban járó királyi jövedelem utáni tized begyűjtésében, kivéve a szászok földadóját.

88.

II. ULÁSZLÓ

(1499. július 13.)

Kiad.: *SzO. III. 141. 511. sz.*

Ford.: *Tóth Ildikó* (részlet)

Továbbá¹⁰ bármely magyar király törvényes koronázására a székelyek közössége tartozik egy-egy ökröt adni minden egyes telkes székelytől úgy, hogy a nevezett ökrök összeszámlálása vagy behajtása idején bármely székely ökrei felét tartsa vissza magának oly módon, hogy a királyi ember azokat egymástól elhajtva taláalomra különítse el, és akié az ökrök, az válassza magának az első felet, ezután a királyi ember válasszon egy ökröt a királyi felségnek a maradékból.

Továbbá a királyi felség első menyegzőjére minden egyes telkes székelytől egy-egy ökröt szedjenek be az előbbi módon.

Továbbá a királyi felség elsőszülött fiának keresztelőjére minden telkes székely egy-egy ökröt adjon a fentebb leírt módon.

Továbbá, hogy az ilyen ökrök behajtása idején az ispán vagy a királyi megbízottak határozzák meg és döntsék el, hogy az efféle ököradó alól kik legyenek mentesek, nehogy a királyi felség ezekben kárt szenvedjen.

Továbbá, hogy a király által közējük küldött ispánnak első eljövetelekor a székelyek hét széke egy-egy lovat, azaz a teljes közösség hét lovat köteles adni, melyeknek bármelyike annyit érjen, hogy azzal maga az ispán is tisztességesen vonulhasson hadba.

89.

II. ULÁSZLÓ

(1508. január 10.)

II. Ulászlónak az ököradó behajtóihoz intézett parancslevele azokra a súrlódásokra és visszaélésekre vet fényt, melyeket az adóbehajtás során a székelységgel szomszédos szászok szenvedtek el.

Kiad.: SzO. III. 165–166. 525. sz.

Ford.: Petrovics István

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya híveinknek, a királyságunk erdélyi részein ez idő szerint általunk kinevezett valamennyi és minden egyes, az ököradót részünkre behajtó személynek, a jelen sorokat megtekintőknek, üdvöt és kegyet! A királyságunk erdélyi részein élő híveink, az ottani szászok panaszos kérvényéből komoly nemtetszéssel értesültünk arról, hogy azok az emberek, akiket mi legutóbb a mi székelyeink körében az ököradó behajtására kijelöltünk, azt a szokatlan dolgot cselekedték, hogy a minket illető ökröket a mi szász híveink földjén és legelőin hajtották át és legeltették, a mi mondott szász híveinket pedig az ökrök hajtásakor egy bizonyos pénzösszeg megfizetésére kényszerítették, amire különben ők a legkevésbé sem kötelezhetőek, más alkalmakkor a mi szász híveink falvaiban vándorolván arra kényszerítették a falvak lakóit, hogy nekik szállást adjanak, őket étellel-itallal ellássák, az ökröket őrizték, továbbá a falvak közösségét arra kötelezték hogy fizessék meg az őréskor elpusztult ökrök árát. Mi pedig, miután megkaptuk és elfogadtuk szász híveinknek a fenti ügy miatti kérelmét, nem akarjuk, hogy őket az említett, merőben új dologra kényszerítsék, s hogy a mi mondott ököradó behajtóink azt szokássá tegyék, jelen oklevelünk soraival szigorúan megparancsoljuk hűségteknek, hogy mostantól fogva az említett szászokat, továbbá az ő népeiket és lakóikat az ökrök után fizetésre kényszeríteni, legelőiket használni és

őket megkárosítani, illetőleg az ő embereiket az ilyenfajta ökörcsordák őrzésére, királyi kegyünk megtartása mellett, semmilyen módon ne merészeljétek rászorítani és ne legyetek merészek rákényszeríteni. Miután a jelen oklevelet elolvastátok, adjátok azt vissza a levél bemutatójának. Kelt Budán, az Úr 1508. évében remete Szent Pál ünnepén.

90.
A HÁROM ERDÉLYI NEMZET
MAROSVÁSÁRHELYI ORSZÁGGYŰLÉSÉNEK CIKKELYEI
(1545. november 1.)

Kiad.: *SzO. V. 58. 933. sz.*
Ford.: *Sebők Ferenc* (részlet)

Először is,¹¹ a székely urak a másik két nemzettel együtt az egyenlő teherviselés ügyében egyetértésre, egyességre jutottak: a székely urak az ország terheit azonos mértékben kívánják viselni, és kérik az országlakosokat, hogy a hét székben lévő atyafiaik közül válasszák ki azokat, akiknek össze kell írniuk a hét székely székben található lakosokat, kivéve az ősök által hátrahagyott lófőket, illetve azokat, akik régóta ott laknak és akiket *fewldenlakonak*¹² neveznek, a többieket, legyenek azok földjei elzalogosítottak, pénzen vettek vagy bármi néven nevezettek, kötelesek összeírni.

Továbbá, hogy mindegyik székben a lakosok összessége válasszon maguk közül két lófőt és két adófizető személyt, akik esküt téve mindenütt legyenek az összeírók mellett, nehogy az összeírók ellen valamiféle gyanú foganhasson meg.

Továbbá, hogy az összeírók híven mérjék föl a lófőségekben található lakosokat, és számukat, amennyi lesz, azután foglalják írásba.

Továbbá, hogy bárki is fellázadna vagy szembeszegülne a székely urak ezen közös határozatával, fej- és jószágvesztéssel bünhődjék.

Továbbá, hogy effajta lázadók megbüntetésére a három nemzet egyeteme a helytartó úrral együtt keljen fel és büntesse azokat meg.

Továbbá, hogy a teher mennyiségét a székely uraknak az összeírás befejezése után meg kell adniuk.

91.
MAROSVÁSÁRHELYI SZÉKELY GYŰLÉS
HATÁROZATAI AZ ADÓFIZETÉSRŐL
(1554. január 25. körül)

1554-ben kiélezett politikai viszonyok jellemezték Erdélyt, amely ekkor Habsburg (I.) Ferdinánd uralma alá tartozott, de egyre komolyabb próbálkozások folytak Szapolyai János fiának, János Zsigmondnak és özvegyének, Izabellának a visszahívására. Az év elején került sor Marosvásárhelyt arra a székely gyűlésre, melynek célja az volt, hogy rendezze az adózás kérdését, s megállapítsa a mentesség körét.

Kiad.: SzO. II. 108–109. CCCVI. sz.

Circa festum Conuersionis Beati Pauli Apostoli in oppido
Zekeli vasarhel editi 1554.¹³

Az Ado fizetesnek modgya, az zekel urak közöth.

Mijnden ember kij falw niyláth¹⁴ bijrija forinthoth aggijon.

Az kijnek hath forijnth erő labas Barma vagijon forijnthoth fijzessen.

Az adonak kij zamlalasara es be zedesere, az kijketh az vaijda vrak akarnak valasztani, mijnden zeken, azokath valazzák, es azok azokath allassák az adonak kij mondasara, es kij feelesere, az kijketh ewk akarnak, mijnden falwbwl.

Az Regij ewsthewl maradoth ló fejek, kijk nem laijos kirali¹⁵ halála vthan ló fewwe letthenek, azok megh maradgijanak az fijzetésbowl.

Ezeknek kijwölök mijnden Rendbelijek megh fijzessek az adoth.

Az kik az gijwlesre nem jewtthenek, azoknak megh bijnthetheseth az vrak az zekelij orzagnak engettek,

Az fewdewn lakok dolgath ijgij hatthák az vrak lennij hogij az kij ijghaz fewldewn lako, kij nem wallas es nem zalagos, ez megh thartassék, az kijk ennek kijvöle valok, megh rothassanak.¹⁶

Az Wajda vrak¹⁷ ijgij vegeztek magokban, hogij közönséges Iteleteth zolgaltassanak zekel orzagban es megh akarijak adnij ertenij az Zekelij wraknak, mijnth hogij hathalmokban vagijon az dologh, hogij mijndenek reija tartozzanak. Mijerth penijgh az Maros Zeken lakozo Zekelij wraijmna az ló fewseghbowl kijlemb Zokasok wagijon az töb

zekelijnel, ezeknek az kijeknek lo fewseghek walamelij falwban wagijon, ezeknek az ew emberij kijekth az ew ló fősegheken tartnak megh ne rothassanak.

Mijkor lazar Bernalthoth el vjthék az ijdeiben amij éghés thörthent,¹⁸ wagij az kijeknek marhajokath el wetthék, ennek az penz zedewk ijol vegere menwen azok megh ne rothassanak.

92.

I. FERDINÁND
(1554. április 26.)

I. Ferdinánd, aki magyar királyként néhány évig Erdélyt is birtokolta, 1554-ben a székelyek kérésére megerősítette szabadságjogaikat és adómentességüket.

Kiad.: SzO. II. 112–114. CCCIX. sz.
Ford.: Sebők Ferenc

Mi, Ferdinánd, az isteni kegy jóvoltából a rómaiak, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Kunország és Bulgária királya, örökös császár, Spanyolország infánsa, Ausztria főhercege, Burgundia, Brabant, Stájerország, Karintia, Krajna hercege, Morvaország örgrófja, Luxemburg, Felső- és Alsó-Szilézia, Württemberg és Theka hercege, Svábföld fejedelme, Habsburg, Tirol, Ferret, Koburg és Gorizia grófja, Elzász tartományi grófja, a Szent Római Birodalom Enns feletti részének örgrófja, Burgavia és Felső- és Alsó Lusatia és Szlavónia, a Naoni kapu és Salinae örgrófja stb. a jelen oklevéllel adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, hogy híveink, a kiváló és vitézljő Bernáld Balázs és Sándor Mihály, valamennyi hűséges székelyünk hozzánk küldött követei és hírnökei színünk elé járulván alázatosan előadták, hogy noha a székelyek összessége a régi időktől fogva, amikor őseik Attila fejedelem révén jöttek országunk erdélyi részeire, és ott letelepedtek, a mi elődeinktől, Magyarország szent királyaitól mindenféle adó, illetve pénzbeli fizetési kötelezettség alól teljes mentességet és szabadságot kaptak, valamint igazi nemességgel éltek, kivéve azt, hogy Magyarország királyainak koronázásakor, házasságkötésekor és elsőszülött fiainak születésekor mindannyian egy-egy ökröt adtak a királynak,

azonban nem sokkal ez előtt a nagytiszteletű néhai György barát, váradai püspök, aki a fenséges Izabella királyné után a székelyek és Erdély élén állt,¹⁹ különböző ürügyekkel és eszközökkel őket arra kényszerítette, hogy mind a töröknek fizetendő adóhoz, mind a mondott királynénak nyújtandó pénzbeli segélyhez bizonyos összeggel hozzájáruljanak. Ezen dolog által régi szabadságuk és nemességük igen nagy sérelmet szenvedett. Ezért a maguk és kiküldőik nevében könyörögtek felségünkhöz, hogy kegyesen méltóztassunk megőrizni őket az általuk régóta élvezett szabadságaikban. Mi pedig megértvén alázatos könyörgésüket és tekintetbe véve hűséges szolgálataikat, amelyeket felségünknek ezen zavaros időkben hűségesen nyújtottak, és amelyek mindenkori állhatatos teljesítésére ígéretet tettek, jóváhagyjuk és kegyesen megengedjük, hogy a dolgok elmondott és nekünk előadott állása szerint nekünk semmiféle adót vagy pénzbeli szolgáltatást ne tartozzanak nyújtani, hanem megszokott ősi szabadságaikban és jogaikban, amelyekkel élnek, békésen megőriztessenek és megmaradjanak, úgy azonban, hogy mindent, amit a mi elődeinknek, Magyarország szent királyainak, vagyis fejenkénti egy ökröt saját megszokott idejében régóta szolgáltatottak, és amelyet a nép nyelvén ökörsütésnek hívnak, nekünk és magyar királyi leszármazottainknak és örökösainknek is mindig kötelesek nyújtani, ezen felül szabadságaik sérelmére semmilyen kötelezettséggel se tartozzanak, sőt jóváhagyjuk és megengedjük a jelen oklevél ereje és bizonyossága által, melyre Magyarország királyaként használt titkos pecsétünket függesztettük. Kelt Bécs városunkban, Ausztriában, április 26-án, az Úr 1554. évében, római királyságunk huszonnegyedik, egyebekbeli uralkodásunknak pedig a huszonnyolcadik évében.

93.

A GYULAFEHÉRVÁRI ORSZÁGGYŰLÉS VÉGZÉSEI A SZÉKELYEK ÜGYÉBEN (1559. június 12.)

Kiad.: *EOE. II. 122–124., 125.* (részlet)

2) Holott²⁰ pedig az feleltetésnek és czirkálásnak²¹ önnen magok atdanak legyen okot, avval, hogy hátra hagyván az thordai közönséges

gyűlésben, az ű szokott szer tartások szerint, tizenkét ezer forint ravatalrúl²² végezett articulusokat,²³ a fűfű székelyek az ő sellyérokot ki vötték belőle, és az köz rendbeli kösségre az egész egy forint és ötven pénz adóul terhelték, kiért az köz rendbeli kösség ű felségöket gyakor panasszal érte. Tetszett azért ű Felsőgöknek tanácsival egyetemben, hogy a miképpen mind a két Maros és Udvarhelyszékbe ahoz választatott személyek által lett az feleltetés és az czirkálás, azonképpen ugyan azonok szedjék is. Mert nem kedvezhet ebben semmiképpen ű felségök nekik, holott a több székeknek sem kedvezett, mindazáltal ennek a túlján afféle feleltetés és czirkálás semmiképpen nem leszen közöttök, ha magok nem adnak okot reá, és az ű határookban maradnak és állnak meg, sőt inkább mind a fűfű székelyek, azokval a ló fejekkel egyetembe, kik tudni illik igaz gyökér szerint ló fű ősoktól származtanak, és kiknek az ű eleik Mátyás király és egyéb királyok ideibe jámborúl és serínyen vitézkedtenek, és véreket ontották, semmiképpen ezentúl meg nem rótatnak, sőt a régi szabadságokban, meg sértés nélkül, a vitézlő dologra és hadakozásra tartatnak meg, kiket ű Felsőgök bizonyos időkbén meg mustráltat és készületeket meg tudatja.

3) Minden székre penig alkalmas és hív személyek bocsáttatnak, kik minden faluknak számlálnak kapukat, és az ű felségök nekik adott instructio²⁴ szerint, mind sellyért, szolgát, és a köz kösséget híven s igazán rónak.

(...)

5) Az székely városok az egyéb székelségtúl külön szakasztattanak, mert azok portai adót kényszerítettnek adnia, és nem lehet hogy két terehbel bántassanak. Azért bizonyába tetszett ű Felsőgöknek azoknak városit az ű szabadságokban meg tartatni, a mint hogy kegyelmesen kedveznek a több székelyek szabadságinak.

(...)

17) Miért hogy törvényben bizonyított meg, hogy az fű székelyek a ló fejektúl, nem csak a három székbe, de a többiben is, dézmát szedtek, végeztetett azé(rt), hogy ű felségöknek is dézmával tartozzanak.

2. Társadalmi feszültségek

94.

A SZÉKELYEK ÉS A HÁROM ERDÉLYI NEMZET

Az 1437. évi parasztháború viharos napjaiban került sor arra, hogy Erdély kiváltságolt népelemei – a nemesség, a szászok és a székelyek – az alvajda és a székely ispánok vezetésével összegyűljenek Kápolnán és testvéri szövetséget (fraternam...unionem) kössenek. Az uniót a török és a felkelt parasztok elleni hathatós védekezés igénye, illetve a szövetség résztvevői közötti ellentétek elsimításának a vágya hívta életre. A szövetség azonban nem alkalmi jellegű esemény volt (ezt bizonyítja az uniónak a parasztháború leverése utáni megerősítése is), hanem az erdélyi társadalomfejlődés logikus következménye: a kiváltságokkal rendelkező társadalmi rétegek érdekazonosságának a felismerése és érdekérvényesítési törekvéseinek a kezdete. Az unió tehát a sajátos erdélyi rendiség kezdetének tekinthető még akkor is, ha maga a natio szó (amely ebben az esetben nem nemzetet, hanem rendet jelöl) ezekben a forrásokban nem szerepel, s csak a későbbiekben válik majd a „három erdélyi nemzet” latin terminusává. Világosan kiderül az iratokból az is, hogy az unió nem modern értelemben vett nemzeti törekvéseket képviselt, s nem egy negyedik nemzet, a románság ellen irányult; elég csak arra gondolni, hogy a felkelt parasztok körében magyarok, szászok és románok is voltak, akik nem valamiféle (ebben a korban egyébként is ismeretlen) nemzeti elnyomás, hanem a földesúri, egyházi terhek miatt, részben pedig a huszita tanok hatására fogtak fegyvert. A kápolnai unió ugyan „testvéri szövetséget” kívánt teremteni a résztvevők között, a későbbiekben azonban gyakorivá váltak a súrlódások és ellentétek, melyek nem kerültek el a székelységet sem.

a)

A KÁPOLNAI UNIÓ (1437. szeptember 16.)

Kiad.: Demény 1991. 90–92.

Ford.: Bodor András–Köllő Károly–Szabó György

Mi, Váraskeszi Lépes Loránd, erdélyi alvajda, jelen sorokkal mindenkinek, mind a mostaniaknak, mind az eljövendőkné, tudomásul

adjuk, hogy a szent kereszt felmagasztalásának ünnepe utáni hétfőn²⁵ velünk együtt Kusalyi Jakcs Mihály és Tamási Henrik, a székelyek ispánjai, az ország nemeseivel együtt, a hét meg két szász szék, a beszercei szászokkal és a székelyek összes székei összegyűltünk és megszálltunk Kápolna mezővárosban, hogy megtárgyaljuk ezeknek a részeknek nehéz ügyeit. Az említett nemesek, a szászok és a székelyek között testvéri egyezséget létrehoztunk, és a Krisztus-kereszt jelét megérintve, örök időre kinyilvánított esküvel megesküdték annak megtartására, hogy a Szent Korona és a legyőzhetetlen fejedelmünk és urunk, Zsigmond úr, a rómaiak császára és Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, a mi legtisztelendőbb természetes urunk iránt hűségüket örökre megtartják, és hogy ellenállnak mindenkinek, akik ezt az országot megtámadnák, legyen az ellenség bármilyen állapotú is. És kölcsönösen megesküdték, hogy ennek az országnak a védelmében szétválaszthatatlanok maradnak, mégis azzal a feltétellel, hogy amidőn és amikor a legyőzhetetlen fejedelmünk és urunk Zsigmond úr, Isten kegyelméből a rómaiak császára és Magyarország, Csehország, Dalmácia és Horvátország stb. királya, valamilyen szándékból vagy vád miatt e három fél, mégpedig a nemesek, a szászok és a székelyek ellen valamilyen döntést vagy cselekményt szándékozna végrehajtani, akkor a másik két fél nem siet másképpen segítségül menni, mint azáltal, hogy meghajtott térddel a harmadik félnek kegyelmet eszközöl ki, más támogatást semmiképpen nem köteles nyújtani és nem is merhet bármilyen módon. Ezenfelül elhatározták, hogy bármely időben, amikor e felek közül valamelyik a táborozás megtartására törekszik, akkor nyári időkben tartózkodjék a mezei szálláson, és a közelebbi vagy szomszédos falu földesurai a fent említett táborozóknak tartoznak élelmet szolgáltatni, nem drágábban, hanem a falusbírák által megengedett áron, amelyet a táborozók a maga módja szerint megfizetni ne ellenkezzenek. Ha valaki pedig drágábban merné adni, bírása nem vagyonával, hanem fejvesztéssel büntesse. Azt is elhatározták, hogy téli időkben a mezővárosokban és a falvakban megszállhatnak és nekik szállást nyújtanak, mégis olyan feltétellel, hogy egyetlen bármilyen állapotú nemes, szász vagy székely az ő vendéglátójának valamilyen károsodást ne okozzon és ne merjen neki (kárt) tenni. Aki azonban kárt okoz, a bíró a hadvezérrel együtt

arra a törvény szigorát alkalmazza, és köteles őt főbenjáró büntetéssel vagy érdeme szerint megbüntetni. Ha pedig valamely nemesnek, szásznak vagy székelynek híve vagy tisztartója szökevényé válna, akkor ama tisztartó gazdája nem vonakodhat megesküdni, hogy (a tisztartó) eltávozása nem az ő tanácsa és akarata szerint volt, ámde ugyanaz a gazda meghatározott esküvel köteleztessék saját javaiból elégtételt szolgáltatni. Ezenfelül a hadvezértől szerezzen felmentési vagy lajstrombavételi igazolást, szolgáját nyomozva keresse és bűnének megfelelően az írás tartalma szerint ítélethozatalt követeljen, és bárhol is megtalálja. Továbbá úgy döntöttek, hogy (a következőket) határozottan megtartják bármely időben, és amikor történetesen előfordulna valamilyenféle ellenségeskedő betörés, úgyszintén bármilyen fajta viszály a nemesek, szászok és a székelyek fent jelzett felei között és az egyik fél (a másik) felet segítségül hívná, a segítségül hívott fél el ne mulassza, hogy a második napon kivonuljon és mindenik napon három mérföldet haladjon annak megsegítésére, tehát köteles gyorsan segítségül menni. Ha azonban bármelyik fél, mégpedig a nemesek, a szászok és a székelyek, ellenkezőképpen cselekedne, azon fél nem vagyonában, hanem jogszerűen fejesztéssel büntetessék. Elrendelték és esküvel határozottan megerősítették, hogy minden korábbi irigység vagy az ellenségeskedés bármilyen oka állt is fenn a Krisztusban tisztelendő atya, az erdélyi püspök, Lépes György és az ő egyházának káptalanja, úgyszintén a nemesek, a szászok és a székelyek között, egészében és teljesen legyen eltörölve és megszüntetve, és mostantól kezdve a felek egyike se merészkedjék a korábbi helyzet felújítására, sem valamilyen zendülés támasztására. Ha azonban az előbb mondott felek közül valamelyik felforgatást okozna, maradjon hitszegő, és a másik felek közül egyik se merészeljen neki segítséget adni. Ha azonban valamelyik félnek oka lenne valamilyen vádaskodásra, vagy peres eljárásra a másik fél ellen, azt jogosan és törvényesen követelje a saját bírása színe előtt, és az ellenfél bírása köteles közvetlenül igazságot szolgáltatni. Ennek a testvéri egyetértésnek fent érintett felei, a nemesek, a szászok és a székelyek a legalázatosabb esedezéssel kértek minket, hogy a jelen levelet a számukra bizonyosságul és örökös érvényesség végett pecsétünkkel megerősítsük.

Kelt a fent jelzett napon és időszakban, az Úr ezernégyszázharminchetedik évében.

b)
AZ UNIÓ TORDAI MEGERŐSÍTÉSE
(1438. február 6.)

Kiad.: *Demény 1991. 109.*

Ford.: *Bodor András–Köllő Károly–Szabó György*

Mi, Váraskeszi Lépes Loránd erdélyi alvajda, jelen levéllel tudatjuk, hogy mivel előzőleg, mégpedig a Szent Kereszt ünnepe táján²⁶ Kápolna nevezetű birtokon Erdély e részei báróival és nemeseivel, nemkülönbben a hét szász szék és a székely székek főbb előkelőivel együtt összegyülekeztünk volt, egyebek közt arról tárgyaltunk, hogy ezeket a részeket megvédjük, felszámoljuk és megsemmisítsük az elvetemült parasztok arcátlanságát és lázadásait, nemkülönbben a legkegyetlenebb törökök gazságai ellen megvédjük, előttünk és a bárók előtt valamennyi nemes és az említett szék szászai egymás között olyan szövetséget és testvériséget kötöttek, hogy bármely időben és amikor a nevezett törökök szorongatott vidékeinkre esetleg megpróbálnának betörni és benyomulni, akkor a nevezett nemesek legyenek kötelesek és tartozzanak a fent jelzett szászoknak a kölcsönösen őszinte szövetség és testvériség szerint segítségére jönni és sietni, ugyanakkor az előbb mondott szászok is legyenek kötelesek és tartozzanak jönni és sietni a nemesek irigyei vagy ellenségei ellen, jelesül az említett elvetemült parasztok arcátlanságának eltörlése végett. Erre a felek önként esküvel kötelezték magukat előttünk. Az előbb írott nemesek pedig és a szászok korábban Tordán, közgyűlésünkön, nevezetesen a dicsőséges Szűz tisztulásának most eltelt ünnepén február 2.²⁷ az említett végzést és intézkedést s a testvéri szövetséget megerősítették előttünk, s erről ezen levelünket adjuk bizonyossággul. Kelt az említett Tordán, a boldogságos Szent Dorottya ünnepén, az Úr 1438. évében.

95.
ZABOLAI GYŰLÉS HATÁROZATAI
(1466. január 20.)

Kiad.: *SzO. III. 82–83., 85–86. 473. sz.; ETJ. I. 2–3., 6–7.*
Ford.: *Géczi Lajos*

Mi,²⁸ Szentgyörgyi és Bazini János gróf, erdélyi vajda és a székelyek ispánja Krisztus minden hívének, úgy a jelenben, mint a jövőben, a jelen írást olvasóknak üdvöt mindenki megváltójában! Mivel minden egyes nép törvényeiben és jogaiban sértetlenül vezetői és előkelői által őriztetik meg, a föld sokaságuktól gyarapszik és díszítettik, s ha ez történik, nehezen néptelenedik el, és ház házra épül. Ennélfogva a Királyi Felség megfontolván, hogy hívei, az országa erdélyi részeinek végein, tudniillik a Kézdi-, Orbai- és Sepsi-székben élő székelyek a köztük élő előkelők által igen sokféle módon az elnyomás mérhetetlen terhének szolgáltatott ki, és nemes Magyarország isteni királyai által kegyesen régtől nekik adományozott és jóváhagyott törvényeikből és jogaikból említett előkelők által teljesen kiteszítettak és kiszakítottak, és szánván őket szerencsétlenségükben és elnyomásukban, amelybe ugyanazok az előkelők kényszerítették őket, Ófelsége kirendelt bennünket hozzájuk közbenjáróként, hogy megvizsgálván ugyanazon székelyek régi törvényeit és jogait, megerősítsük őket szabadságaik régi és örökös kiváltságaiban, hogy a magasságos Istennek hálát mondhassanak, a királyi felségnek pedig örökké hű szolgálatokat nyújthassanak. Miután egybegyűltünk nemcsak említett országunk erdélyi részeinek számos nagyságos és tekintetes, valamint nemes előkelőjével, hanem valamennyi székely szék igen sok székelyével is, és összehívtuk az említett székeknek úgy az előkelőit, mint közszékelyeinek embereit, és számba vettük ugyanazok régi törvényeit és jogait, amelyekkel régtől fogva éltek és amelyeknek örvendtek, valamint látván és megértvén a néhai tekintetes fejedelem, Hunyad János úr, Magyarország egykori kormányzója bizonyos oklevelének tartalmát, amellyel engedélyezte ugyanazon székelyeknek jogok és törvények birtoklását és élvezetét, azokat a fenséges fejedelem, Mátyás úr, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, [...] királya, a mi kegyelmes urunk személyében megújítván, az említett előkelők és közszékelyek

között az alább részletezendő cikkelyeket és kötelmeket tartalmazó, örökre és visszavonhatatlanul megtartandó intézkedést és rendelkezést tettük és határoztuk.

[Rendeltetik] először, hogy a közsékelyek ne legyenek a hatalmasok és előkelők szolgálatába kényszerítve, hanem szabad lehetőségük legyen azt szolgálni, akit akarnak, kivéve azokat, akik az előkelők földjein maradnak. Ők sincsenek [...] szolgálatnak alávetve, hanem amikor akarják, lehetőségük legyen szabadon máshová menni szolgálni.

Határoztatik továbbá, hogy ugyanazok a közsékelyek az előkelőknek vagy hatalmasoknak szántani, aratni, kaszálni, és bárminemű szolgálatra jog szerint ne legyenek [kötelezve], [...] arra bármelyikük vállalkozhat fizetségért kérésre.

Továbbá, ha a közsékelyek valamelyike a maguk szokását követve egy másik előkelő oltalma alá akarna menni, és magát annak alávetni akarná, szabad lehetősége legyen neki minden akadályozás és követelés nélkül [ahhoz adnia magát, akihez] akarja.

(..)

Határoztuk azt is, hogy tisztségeket vagy hivatalokat a székelyek között bárki, tudniillik akihez a tisztség tartozik, akarata ellenére sem pénzzel, sem hatalommal senki se bírhatson, hacsak nem más e részben egyetértő jóakaratából. Másként az ilyen feje, valamennyi jószága és vagyona elvesztésére jusson magánál a ténynél fogva.

Akarjuk továbbá, hogy senki se merészeljen semmi módon személyében, jószágaiban és javaiban akadályozni vagy megkárosítani egyetlen ezeken a tartományokon átutazó utast, bármilyen állású, rangú és nyelvű, és a keresztény világ bármilyen részéből is legyen, hacsak nem a királyi felségtől vagy a székelyek ispánjától lesz erre írásbeli parancsa.

(...)

Akarjuk továbbá, és megfontolt lélekkel elrendeljük, hogy bizonyos istentelen, Kapitánynak mondott Szolga Miklós felkelése alatt eddig bárhogyan és bármilyen ürügy alatt a harcok idején hozott valamennyi ítélet és az ítéletek fajai üresek, érvénytelenek és erőtlenek, és jelen levelünkkel teljesen visszavonandók.²⁹

Elrendeljük továbbá, hogy olyan faluban, amelyben örökségeket és jogokat nem bír, egyetlen hatalmas se szállhasson meg tartózkodás okából a falubeliek egyetértése nélkül.

(...)

S elhatároztuk minden eddigin felül, hogy bárki és bárkik a mondott előkelő vagy alacsonyabb rangú székelyek közül, akik között a jelenlegi vizsály elkezdődött, ezt az örök béke hasznára és az egység megszilárdítására kiadott rendelkezésünket megváltoztatni törekedne, úgy tudniillik, hogy magukat a közsékelyeket ismét a régi szolgaságban tartani és visszaüzni akarná, akkor a szabadság kiváltsága elleni ilyesfajta sérelem és támadás maguknak az esküdteknek elmondassék, ahol tudniillik az ilyesfajta sérelem történt, azonfelül a bebizonyosodott tiszta igazságot tartozzanak a székelyeknek az idő szerinti ispánjával tudatni és neki átadni. Maga az ispán pedig az ilyet vagy az ilyen elkövetőket tartozzon az előbbi módon fejuktól, valamennyi jószáguktól és vagyonuktól minden kegyelem reménye nélkül megfosztani.

És végül legutoljára rendeljük, hogy ha a mondott szenvedő közsékelyek az idők folyamán ilyesfajta pártütéseket, zendüléseket, veszekedéseket és vizsályokat vagy ezekhez hasonlókat szítánának részlegesen vagy általánosan, akkor fejük, valamennyi jószáguk és vagyonuk elvesztésére ítéltessenek, és az örök hűtlenség bélyegét viseljék, és azonfelül valamennyi jogukat és szabadságukat, amelyeket az isteni királyok engedelmeiből és kegyelmeiből élveztek és amelyeknek örvendtek, ennél fogva elveszítsék.

Hozzátesszük azt is, hogy az előkelőknek az előbb mondott vizsály idején a közsékelység által elvett jószágai és javai jelen levelünk keltének harmadik napjáig visszaadassanak, és a mondott előkelőknek a közsékelység által lerombolt vagy tűzzel felperzselt házai Keresztelő Szent János születése legközelebb eljövő ünnepéig³⁰ az örök hűtlenség előbb írt büntetése alatt a gyakran mondott közsékelység által újraépíttessék, és erre köteleztessenek.

Mindezen előrebocsátottakra és az előrebocsátottak mendegyikére a mondott hatalmasok és előkelők, valamint az egész közsékelység önként kötelezték magukat előttünk a fent írt kötelmek terhe alatt. Mindezen előrebocsátottak igazságára és örök erejére határoztuk részükre kiadni jelen, pecsétünk erejével megerősített levelünket. Kelt

Zabola faluban, hétfőn, Szent Fábían és Sebestyén vértanúk ünnepén,
az Úr 1466. évében.

96.
KOLOZSMONOSTORI KONVENT
(1467. augusztus 18.)

A Mátyás király által az 1460-évek közepén bevezetett adóreformok főleg az erdélyi nemesség körében váltottak ki elégedetlenséget. A néhány báró által vezetett összeesküvéshez csatlakoztak a szászok és a székelyek képviselői is. Székely részről főleg csík-, sepsi- és marosszéki előkelők vettek részt a mozgalomban. Az okok között szerepet játszhatott az is, hogy Mátyás a székelységeen belüli társadalmi feszültségeket igyekezett a közszékelyek számára megfelelő módon rendezni. A kitört felkelést az uralkodó gyorsan és határozottan leverte; a meghódoló bárókat nem bántotta, a résztvevők – így a székely előkelők – közül azonban többeket kivégeztetett. Az alábbiakban a mozgalom szervezőinek a kolozsmonostori konvent előtt kiállított szövetséglevelét közöljük.

Kiad.: SzO. I. 207–211. CLXXI. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

A Kolozsmonostori Boldogságos Szűz Mária monostor konventje minden Krisztusban hívőnek, úgy a jelenben, mint a jövőben, aki a jelen oklevelet megtekinti, üdvözet a mindenek Megváltójában! Tudtára akarjuk adni mindenkinek úgy a jelenben, mint a jövőben a jelen oklevél által, hogy a vitézlő nemes férfiak, idősebb Losonci Dezsőfi László, Suki Mihály, Farnasi Veres Benedek, Gerendi Mihály, Iklódi Márton, Somkerekai Erdélyi István és Hosszúaszói Péter, továbbá a nemes, bölcs és körültekintő férfiak, Vízaknai Miklós, László szászvárosi bíró, Medgyesi Dori Gáspár, Perecsütő Lőrinc Brassói bíró, Szegény Antal ugyanonnan és Besztercei Török Péter a maguk és bármely szász szék minden egyes szásza képviselőjében és nevében egyik részről, másik részről pedig a jeles férfiak, Medgyesfalvi Alárd László, Nagylaki Márton, Torockai Illyés, Harangláb György, Borosnyai Péter Sepsi-székből, Tárkányi Bálint Csík-székből, másik – Szövérdi – Bálint és Székely Máté Maros-székből színünk előtt személyesen megjelenve saját akaratukból vallották és előadták a következő

módon, hogy látván és tapasztalván a maguk és egész Magyarország elnyomását, zaklatását és nyomorúságát, amelyek által az ország szent királyai, következésképpen ugyanezen ország Isten kegyelméből való felséges királya által adományozott kiváltságok Mátyás király úr által történt eltörlése és visszavonása folytán teljesen elnyomattak és végső romlásba jutottak, együttes elhatározással, egyhangú egyetértéssel és közös akarattal isteni támogatásért esdekelve a maguk és az egész Magyarország kiváltságait és szabadságait bármely bármilyen származású, nyelvű, rendű, rangú és kiválóságú ember ellen megvédeni, oltalmazni és megőrizni szándékozván, és azok ellen, akik az előbb mondottakkal szembeszegülni, szembeszállni és ellene tevékenykedni mesterkednek, lehetőségeik szerinti erős kézzel eljárni és mindaddig, amíg az isteni segítség révén a maguk és az egész Magyarország szabadságait és kiváltságait a saját jó és szerencsés állapotába visszaállítani és megerősíteni nem tudják, a tekintetes és nagyságos urakat, Szentgyörgyi és Bazini János és Zsigmond grófokat, és Monyorókereki Ellerbach Bertold erdélyi vajdákat és székely ispánokat, és Imre és István³¹ szepesi ispánokat különös vezérükké és előljárójukká megválasztották, megígérve nekik bizonyos alább kinyilvánítandó kötelezettségek sérthetetlen és rendületlen megtartását. Megígérték előttünk és kötelezték magukat, hogy ezen erdélyi részek országlakosai az előbb említett vezér és előljáró urak akaratával egyet fognak érteni és annak engedelmeskedni fognak, atyafiaik és barátaik a jelen ügyben mindenféle ellentmondás és kifogás nélkül velük fognak tartani, hogy maguk és az egész Magyarország, valamint a már említett előljáró urak és a hozzájuk tartozók szabadságait megőrizték. Az említett előljáró uraknak legyen hatalmuk minden egyes országlakos számára igazságot szolgáltatni a mondott erdélyi részek szokásai és jogai szerint. Ezenkívül legyen hatalmuk szükség esetén a mondott erdélyi részek országlakosai közül szabadságaik tiszteletben tartása mellett a jelen ügyben előforduló bármiféle ellenség ellen bármely részre katonát szedni. Továbbá, ha a király erőivel nyílt mezőn kerülne sor összeadásra, akkor a mondott előljáróknak és vezéreknek, atyafiaiknak és a mondott ügyben hozzájuk csatlakozóknak szükség szerint bátor és megfelelő segítséget nyújtva fognak föllépni, és megígérték, hogy

harcolni fognak a mondott erdélyi részek és az egész Magyarország szabadságainak megőrzéséért.

Továbbá megígérték, hogy a füstpénzt,³² miként a rovások forintjait, előljárok és vezérek kezébe juttatják. Továbbá fegyverszünetet, szövetséget és bármilyen megállapodást az előbb említett előljáró urak akarata és egyetértése nélkül senkivel semmilyen szín alatt nem kötnek, és semmiféle emberrel egyetértésre jutni nem akarnak, kivéve ha azt mindenki elfogadja. Továbbá, ha időközben megtörténne a jelen ügy miatt, hogy az említett előljáró urak, az atyafiaik vagy ebben az ügyben nekik segítők valamelyikének a vára vagy várai, városai, mezővárosai, falvai vagy bármiféle egyéb örökségei elpusztulnának vagy elvesznének, addig senkivel nem kötnek békét, amíg mindazok vissza nem adatnak, vagy amíg ténylegesen vissza nem kerülnek. Ha a mondott erdélyi részekre valók közül valaki vagy valakik az ellenség fogságába esnének, vagy bármiféle veszélybe kerülnének, miatta, vagy miattuk megállapodásra jutni a legkevésbé sem törekednek. És az országlakosok közül senki a jelen üggyől, semmiféle bírói rendelkezésre, legyen az akár egyházi, akár világi, magát el nem vonhatja, hanem a cél eléréséig állhatatosan ki kell tartania. Továbbá, az említett előljáró urak illetve vezérek akarata és egyetértése nélkül saját indítatásból sem békét, sem háborút nem kezdeményeznek, kivéve ugyanazok egyetértését. Továbbá, ha megtörténne, hogy a mondott előljáró uraknak és vezéreknek a jelen ügyet sikeresen és véglegesen befejezni és lezárni a jelen pénzzel, amit most adnak nekik, valamint az erdélyi részek kezükhez adott királyi jövedelmeivel nem lehetséges, akkor az erdélyi részek nemesei, a szászok és a székelyek összegyűlnek, és egységesen érett és bölcs megfontolással kötelesek az előljáróknak az ország szorongató szüksége szerint, ha az ügy súlyossága megköveteli, akkor a költségek fedezésével és pénzekkel segítséget nyújtani. Ha pedig a felek bármelyike vonakodna, a másik két fél kényszerítse a vonakodót a teljesítésre a szabadság békés megőrzése és helyreállítása érdekében. Továbbá az ország szabadságai érdekében elindított jelen ügy végleges és eredményes lezárásáig az előljáró uraktól, atyafiaiktól, valamint a jelen ügyben hozzájuk csatlakozóktól semmilyen, az emberi elme által elképzelhető okból, sem félelemből, sem barátság okán, sem csalás vagy ármány útján, sem adomány vagy szeretet miatt nem

fognak eltántorodni, hanem minden erejükkel, fáradozásukkal, embe-
reikkel és vagyonukkal szilárdan ki fognak állni mellettük, és mellőlük
nem tágítanak, és hogy a jelen ügy minden, az előbb mondott nehézség
megtörténte nélkül legyen végrehajtható, minden munkálkodásukkal,
fáradozásukkal, kiadásukkal és költségükkel törekedni fognak, és ha
a dolog úgy hozza, hogy a már mondott előljárók valamelyikét
csatában vagy máskor, amit Isten tartson távol, a halál elszólítja, a
jelen ügy folytatódik, e miatt nem fordulnak el az előljárók atyafiaitól,
hanem mellettük a végsőig állhatatosan ki fognak tartani. És hogy
ezen összes elmondott dolgokat és az elmondottak minden egyes
pontját a megnevezett erdélyi részekre való országlakosok be fogják
tartani és tartatni az esküregistrum formája és ereje szerint jó
keresztény hitük által a mondott előljáró és vezér urak, valamint
atyafiaik felé kötelezték magukat előttünk. Ezen esküregistrum szöve-
ge pedig a következő: minket a dicsőséges Isten és a szeplőtelen Szűz
Mária, Istennek legszentebb anyja és Isten minden választottja segít-
sen, tartson meg, éltesen és segedelmezzon, és hogy a mi urunk, Jézus
Krisztus, a legszentebb Szűz Máriának és az összes szenteknek a
közreműködésével legszentebb urunk testét a halál pillanatában állítsa
elénk és részesítsen bennünket az üdvözülésben, hirtelen és nem várt
halállal minket és örökösünket ne sújtson és keresztény hitünk, melyet
a keresztségben magunkra vettünk, bennünket úgy segítsen, hogy mi
minden előbb mondottat csalás és ármány, bármiféle kifogás és kitalált
ravaszág nélkül szilárdan és kölcsönös hűséggel megtartunk a fent
említett ügy és dolog eldöntéséig, ha pedig mi ezen kölcsönös szerző-
dést egészben vagy részben megsérteni próbálnánk, vagy azt nem
tartanánk meg, akkor bennünket a szerződésnek a meg nem tartásáért
e ténnyel fogva keresztény hitünk megsemmisítésével, becsületünk és
emberségünk elvesztésével büntessenek és kell hogy bűnhődjünk, és
bennünket ezen szerződés betartására és ígéretünk megújítására két
egyházi férfiú nyilvánosan szólítson föl és figyelmeztessen, és ha nem
lennénk hajlandóak a szerződést betartani és az ígéretet újra megtenni,
magatartásunkat megváltoztatni és az okozott sérelmet orvosolni,
akkor minden perlekedés és végső vizsgálat lefolytatása nélkül a
kiközösítés és a világi hatalom súlyos ítélete legyen osztályrészünk, és
az érsek és a püspök urak, a prépostok, apátok és papok, és bármilyen

egyházi személy által közösítettünk ki és minden egyes helyen kiközösítettnek nyilvánítottunk. Ezenkívül sem az Apostoli Széktől, sem más méltóságtól ne nyerhessük el a feloldozás kegyét és könyörületét. És ha elnyertük volna vagy elnyernénk a feloldozást, semmi bennünket ebben ne segíthessen, hanem örök gyalázat sötétségével rontassunk meg. Mely dolog emlékezetére és örök erejére kiadni határoztuk hiteles pecsétünk felfüggesztésével megerősített kiváltságlevelünket. Kelt a Boldogságos Szűz Mária mennybemenetele utáni legközelebbi kedden, az Úr 1467. évében.

97.

SZÁSZOKKAL, NEMESSÉGGEL SZEMBENI HATALMASKODÁS

Nemcsak a székelységeken belül mutatkoztak társadalmi feszültségek a XV. századtól kezdődően, de időről-időre a szomszédos szászokkal is kiéleződött a viszony. Gyakran megtörtént ez a gazdag és hatalmas kereskedővárossal, Brassóval. Mátyás oklevele az ellentétek egyik okára, nevezetesen a székelyföldi kereskedelmi útvonalak biztonságának a hiányára világít rá. Magyar Balázs erdélyi vajda diplomája pedig azt bizonyítja, hogy más szász területek, sőt a nemesség is áldozatává vált időnként a székelyek hatalmaskodásának.

a)

MÁTYÁS

(1471. november 1.)

Kiad.: SzO. III. 94–95. 479. sz.

Ford.: Sebők Ferenc

Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország stb. királya híveinknek, valamennyi és minden egyes székelynek országunk erdélyi részei székelyeinek valamennyi kerületében és székében üdvöt és kegyet! Panaszképpen előadatott nekünk híveink, Brassó városunk bírāja, esküdt polgárai és az egész város nevében, hogy midőn az előterjesztők vagy közülük valaki kereskedve területeken utaztak, számos ott tartózkodó gonosztevő a panaszosoknak rablással sok kárt okozott, s közületek senki sem igyekezett ítéletet és igazságot szolgáltatni az említett panaszosok részéről jövő kérésre az ő sérelmükre és kárukra,

és könyörgés tétetett felségünkhöz erre nézve kedvezően gondoskodni. Mivel úgy véljük, hogy királyi tisztünkhöz leginkább hozzá tartozik, hogy az elkövetett bűnök ne maradjanak büntetlenek, s a megátalkodott ellenszegülők részéről a bűnözés lehetősége teljesen elzárassék, ezért hűségteknek és közületek mindenki hűségének jelen levelünk által igen erősen megparancsoljuk, hogy mostantól kezdve ezután amikor és ahányszor csak a panaszosok vagy közülük bárki által megkerestettek, az ilyesfajta gonosztevők részéről, akik nekik károkat okoztak vagy bármilyen módon okozni merészeltek, azon részek törvényét és szokását megtartva a panaszosoknak igazságot szolgáltatassatok. Ellenkező esetben ugyanazon panaszosoknak lehetőséget adtunk, hogy ők maguk minden ilyen gonosztevőt, ahol éppen megtalálják, elfoghassák, és érdemei szerint megbüntethessék hatalmunkból eredően e részben rájuk ruházottaknál fogva és az igazság közbenjöttével. Jelen levelünket elolvasás után a bemutatónak adjátok vissza. Kelt Budán, Mindenszentek ünnepén, az Úr 1471. évében, uralkodásunknak tizennegyedik, koronázásunknak pedig a nyolcadik évében.

b)

MAGYAR BALÁZS ERDÉLYI VAJDA ÉS SZÉKELY ISPÁN
BESZTERCE VÁROSÁHOZ
(1475. február 17.)

Kiad.: *SzO. III. 97. 481.*
Ford.: *Sebők Ferenc*

Bölcs és körültekintő kedves barátaink! Jól tudhatjátok, mennyi elnyomás, kár és zsákmányolás sújtott számos nemest és szászot Segesvár és Köhalom vidékén a székelyek keze által, és még mennyi fog történni a jövőben, ha előrelátó érett tanácskozással nem szegülünk szembe velük, ezért kérünk benneteket és király urunk nevében megparancsoljuk nektek, hogy Szent Mátyás apostol közelgő ünnepe utáni legközelebbi keddre³³ magatok közül tanácsosokat küldjetek Torda mezővárosába, akik ott velünk és ezen részek nemességével a mondottakról tanácskozni és cselekedni fognak, minthogy mi azokat a székelyektől meg akarjuk védeni. Másként az ezen esetekben szokásos büntetés terhe alatt cselekedni ne merészeljetek. Kelt Kolozsvá-

rott, Szent Péter apostol székbe ülésének ünnepe előtti legközelebbi pénteken, az Úr 1475. évében.

98.

**A SZÉKELYEK ÉS BÁTHORI ISTVÁN ERDÉLYI VAJDA-
SZÉKELY ISPÁN KÖZÖTTI KONFLIKTUS**

Báthori István (aki 1479 őszén Kenyérmezőnél Kinizsi Pál segítségével aratott diadalt az Erdélybe törő török seregen) Mátyás uralkodása alatt lett erdélyi vajda és székely ispán. A nagy király halála után többszöri pártváltoztatást követően lett II. Ulászló híve, akit azért is támogatott, mert gyenge kezű uralkodót akart az ország élén látni. Úgy tűnt, hogy számításában nem csalatkozott, mert Ulászló kezdetben nem akadályozta meg, hogy Báthori Erdélyben zsarnoki hatalmat gyakoroljon, figyelmen kívül hagyva a királyi jogokat és érdekeket is. Főleg a székelyekkel szemben mutatkozott meg a régi jogokkal és bevett szokásokkal homlokegyenest ellenkező hatalmaskodása. A vajda fékezhetetlen természete és törvénytelen cselekedetei a felkelés szélére sodorták a tartományt, főleg Székelyföldet.

a)

**A SZÉKELYEK HÁROM NEME A SZÁSZOK EGYETEMÉHEZ
(1492. december 2.)**

Kiad.: SzO. III. 122–123. 498.

Ford.: Sebők Ferenc

A bölcs szebeni polgármesternek, valamennyi és minden egyes oda tartozónak üdvözlét. Ismeretes előttetek, hogy mi, a székelyek három nemének egyeteme, a néhai boldog emlékezetű felséges Mátyás király halála után egész Erdélyország előkelőivel a Sárdi mezőn mindkét fél akaratóból olyan kötelezettséget tettünk, hogy ha valamikor a székelyek valamilyen elnyomás alá kerülnének, akkor tüstént felkeltek és egyenlő akarattal a felséges királytól kieszközlitek, hogy országunk törvényének érvényt szerezzen, és ha valaki nem akarna fölkelni, azt fővesztéssel és egész vagyonának elkobzásával kell sújtani. Ismeretes mindegyikötök előtt, hogy a vajda úr részéről mekkora elnyomatásnak voltunk kitéve, de nem tudjuk pontosan, hogy vajon a felséges király úr tudtával történt-e vagy a nélkül, ezért kérünk benneteket, mint

barátainkat és jó szomszédainkat, hogy küldjetez magatok közül választott megbízható embereket hozzánk, ahol az egész ország nemei is összegyűlnek, és egyhangúlag kérjetez velünk együtt a felséges királytól, hogy bennünket korábbi szabadságainkban megőrizni méltóztasson, tudnivaló ugyanis, hogy ha Isten óhajunkat, mint hisszük, teljesíti, irántatok barátsággal és jó szomszédsággal leszünk, de tudjátok meg, hogy mi, mind a gyalogosok, mind a lovasok, fölkelünk, és ha valaki közénk jönni nem akar, annak birtokait meg fogjuk szállni, és egyességeink szerint kívánunk eljárni. Kelt Nagysolymoson, Szent Miklós püspök és hitvalló ünnepe előtti vasárnapon, az Úr 1492. évében.

b)

A SZÉKELYEK BÁTHORI ISTVÁN ERDÉLYI VAJDA ELLENI
PANASZLEVELE II. ULÁSZLÓ KIRÁLYHOZ
(1492 decembere körül)

Kiad.: *SzO. I. 272–280. CCIX. sz.*

Ford.: *Sebők Ferenc*

Nagyságos fejedelem, a mi legkegyelmesebb urunk! A hét székely szék egyeteme kéri Felségedet, hogy az alábbi pontokban felsorolt bizonyos bennünket szorító súlyos ügyeket méltóztassék a veleszületett jóakarattal kegyesen meghallgatni és azokat méltóképpen orvosolni. Szent Felség, jól tudja Felséged, hogy örvendetes megkoronázása után tüstént hozzánk küldte a nagyságos Veres Péter urat és hívét, az erdélyi püspököt³⁴ levelével, amely őket teljhatalommal ruházta föl, amint Péter úr és a püspök úr állította, és Felséged általuk örök hűségünket és hű szolgálatainkat kívánta úgy, hogy Felséged a joghatóságunk alá eső területeken mindig és örök időkre megtart bennünket a minket megillető ősi szokásban, mint ahogy az Magyarország szent királyainak idejében is meg volt tartva. Erre az említett urak, Veres Péter úr és a püspök úr Felséged nevében esküt tett. És jóllehet abban az időben Felséged tesvére, a nagyságos Albert király úr is bizonyos követek által tőlünk hűségünk kimutatását kívánta, és esküvel ígérte, hogy bennünket jogainkban örök időkre meg akar tartani, de mivel erre az említett urak Felséged nevében már esküt tettek, mi ezeket tapasztalván, Felséged akaratának, és nem Albert király úrénak

engedelmeskedtünk,³⁵ és egységesen esküt tettünk, hogy Felségednek örök hűséggel szolgálunk azzal a feltétellel, ha Felséged bennünket jogainkban meg fog tartani. Az említett urak, Péter úr és a püspök úr Felséged nevében kegyelmet adtak mindazoknak, akik Mátyás király halála után valamiféle mozgalmakban vettek részt, vagy pedig Albert király úr oldalára álltak. Ezt követően mi Felséged iránt mindig hűségesek voltunk, és mindenben híven szolgáltunk, és még inkább szolgálnánk, ha a vajda úr ezt nem akadályozná. Ugyanis, Szent Felség, a vajda úr Felségednek az említett Veres urak (sic!) által nekünk tett ígéreteivel semmit sem törődik. Valódi ellenség módjára jött körünkbe, közülünk sokakat ártatlanul megöletett, másoknak a szemét tolatta ki, megint másoknak a telkeit pusztított el, feleségeiket és leányaikat megrontatta, összes javaikat és vagyontárgyaikat felprédáltatta és elraboltatta több mint tízezer forint értékben, marháikat elhajtatta. S ami még ennél is rosszabb és hallatlan dolog: területünkön várat épített, hogy onnan bennünket még biztosabban elnyomhasson és kizsákmányolhasson. Továbbá saját embereit küldte ránk, és azokkal török módjára dúlatott bennünket. Összes törvényes jogunktól megfosztott bennünket, és közülünk egyeseket ártatlanul száműzetésbe kényszerített.

A vajda úr az előkelő székelyek közül magával vitte két familiárisát, Kaczai Antalt és Imrefi Albertet, akiket a székelység egyeteme nem követeinek, hanem az ország árulóinak nevezett, midőn a vajda Felségednek jelentést tétetett velük arról, hogy a Felségednek teljesítendő szolgálatokat és jövedelmeket illetően bizonyos lázadó székelyek miatt zavar támadt. De tudja meg Felséged, hogy mi minden parancsát hajlandók voltunk végrehajtani, ugyanis midőn Felséged az erdélyi püspök és Drágfi Bertalan urak révén tőlünk ökrök adását kérte, a székelyek mindannyian megígérték annak teljesítését, mint ahogy azt az említett püspök és Drágfi Bertalan urak világosan látták. Az ország alvajdája azonban ura parancsára az embereivel gondoskodott arról, hogy az ököradó ura megérkezéséig szétszóródjon, és így sok pazarlást vihessen végbe, és szolgálainak sok ökröt oszthasson szét. A mondott urak távozása után az említett alvajda azokat, akik az ökrök kiadását Felségednek megígérték, halállal fenyegette meg, őket üldözte, és ezek alig tudtak megmenekülni.

A vár felépítése után Udvarhelyszékben minden egyes embertől egy köből búzát, egy köből zabot, egy tehenet, egy csirkét, egy kenyeret, minden kerülettől két ökröt, két edény sört, két szekér szénát, és minden falutól egy szalonnát csikartak ki. Midőn valaki a kijelölt napon nem tudott fizetni, azt súlyos bírságokkal terhelték meg, úgy, hogy egy csirke vagy egy kenyér meg nem fizetéséért ötven dénárt vagy még többet hajtottak be egy-egy embertől, a vár felépülése után minden egyes napon embereket ragadtak el, úgy, hogy egy nap hat vagy nyolc embert vittek a várba, és a legszigorúbb bilincsből tartották a szabadban hideg időben, és még vérdíj lefizetése után is csak nehezen szabadulhattak.

Zetelaka faluban, amelynek hatvan lakosa van, hat elfogott ember vérdíjával megváltotta magát, akiket pedig nem tudtak elragadni, azoknak gyerekeit fogták el, nyársat elővéve szemük láttára hozzákötötték őket. Az anyák midőn látták, hogy meg akarják őket égetni, vérdíj lefizetésével kiváltották őket.

Egy ártatlanul elfogott jó hírű és tisztességes asszonyt egy köszlophoz kötözték és alá kendert téve megégettek, majd amikor már félholt volt, elengedték, miután testvérei vérdíj lefizetésével kiváltották.

Bizonyos nemesek házait felégették, ami Felsőerdő országában soha nem volt szokásos. A vajda úr familiárisai egy bizonyos nemes úr házához jöve őt vasbotokkal ütlegelték, ötven forintját elvették, szűz leányát a hajánál fogva gyalázatosan elvonszolták, és számos más szörnyűséget vittek véghez, és összes vagyonát elrabolták.

Továbbá a vajda úr familiárisai egy nemes asszony házához menvén annak két, törvényes férjével bíró szolgálónőjét erőszakkal elvitték, és Töröcsvárba hurcolták fajtalankodás céljából, és őket most is ott tartják.

Két nemes székely, név szerint Veres András és István birtokait a vajda úr jogtalanul elfoglaltatta, pedig róluk az egész ország tudta, hogy ártatlanok és büntelenek. Az ő javaikat oly mértékben szétszórták és eltékozolták, hogy több mint ezer arany forintnyi kárt kellett elszenvedniük. Egyikük feleségét rúdul, gyalázatos módon megbecsületették, akik őt a várba hívták. Továbbá Veres András javait azért

vitték el, mert ő a székelyek követeként Felségedhez ment, és bűneiket Felségednek előadta.

Mivel az említett nemesek familiárisai uraik javait a várba vinni, és gabonájukat előadni nem akarták, tőlük fejenként két-két forintot vettek el.

Egy hároméves kisiút a várba hurcoltak nyársakat készenlétben tartva, majd anyja jelenlétében a nyárshoz kötötték mondván, hogy meg akarják égetni, aminek hallatára a teljesen kétségbeesett anya vérdíj árán kiváltotta. Sófálván³⁶ egy ártatlan embertől ok nélkül és jogtalanul tizenhat forintot csikartak ki.

Tudja meg Felséged, hogy a vajda úrtól más elnyomatásokat és zaklatásokat is el kell túrnunk, amelyek miatt nem mertünk Felségedhez menni, hogy beszámoljunk elnyomattatásainkról. Ugyanis a vajda úr azt mondja, hogy Erdélyben ő a király és a vajda, és aki Felségedhez akar menni, annak két fejének kell lennie, hogy ha egyet elveszít, annak a másik megmaradhasson. A vajda azt is állítja, hogy a vajdai méltóságot Felségedtől örök időkre megkapta, ami hallatlan dolog, azt így még soha senkinek nem adományozták.

A vajda úr familiárisai egy nemes asszony házához menvén az asszony három ujját levágták, és még kegyetlenül meg is botozták.

A vajda úr familiárisai, név szerint Barlabási Lénárd és Siroki Mátyás Sepsiszékből ártatlan emberektől igazságtalanul háromszáz forintot csikartak ki.

Felség, bizton állíthatjuk, hogy Felséged elődei, Magyarország szent királyai idején oly nagy elnyomatásban és zaklatásban még soha nem volt részünk, mint Felséged uralma alatt az új vajda által, de nem tudjuk, hogy Felséged tudtával-e vagy anélkül. Ugyanis oly sok kimondhatatlan zaklatást kell eltúrnunk, hogy az összeset nem is tudjuk elmondani. Felséged földjének számos lakója Moldvában és Havasalföldön szánt és vet, és magukat az említett országok vajdáinak vetették alá jobbágyként, és Felséged földjét elhagyták, és a vajdától elszenvedett igen nagy elnyomás miatt az említett vajdaságokba futottak. A vajda úr távozása után néhány nappal familiárisai száznál több embert munkára hajtottak a várhoz kapákkal és más dolgokkal hajtva oda őket, és hideg, fagyos időben velük háztapasztást végeztek.

tek. Egy hét vagy valamivel több idő elteltével pedig, midőn hazaküldték őket, mindegyiküktől egy féldénárt csikartak ki.

Büdös és ecetes söröket, amelyeknek ők már nem vehették hasznát, a székelyek falvaihoz vitték, és helyettük frisseket vettek el tőlük.

Midőn a vajda úr Erdélyből eltávozott, bizonyos familiárisai azt mondták, hogy a székelyek között kevés tolvajt és latrot találtak, mire ő azt válaszolta, hogy miután visszamegy, gondja lesz rá, hogy találjon ilyeneket és őket keményen megbüntesse. Azt is elmondta, hogy azokat a székelyeket, akiket elűzött, ha Felséged nekik hétszer megkegyelmezne is, ő akkor sem fogja azt betartani, akiket pedig az egész ország bünteleneknek tart.

Sok székben, ahol hiány volt a székely fiúkból, a vajda úr azok leányait zsenge ifjú korukban familiárisaihoz adta nőül a vérrokonok beleegyezése nélkül, és azok székely örökségét elfoglalta. És ezt azért tette, hogy familiárisait közénk szállásolhassa, és közöttünk még több pusztítást és zavart tehessen. Sok székely falut, ahol malmok, kaszálók és más székely örökségek voltak, azokat minden jog és igazság nélkül magának elfoglaltatta. Ha Felséged az előbb mondottak igazságában kételkedik, méltóztassék kiküldeni tudományvételre egy megbízható és igaz emberét teljhatalommal felruházva, aki zaklattatásainkat annak rendje és módja szerint kivizsgálja.

Abban az időben, mikor a vajda körünkben forgolódott, azt mondta, hogy jobb és alkalmasabb lesz Felségednek, ha az egész székelyek lakta földet teljesen lerontják, mintha azt székelyek laknák, mivel mi Felségednek semmiféle alkalmas szolgálatot nem teljesítünk. Mi azonban úgy látjuk, hogy mi Felségednek szolgáltunk, és a jövőben is szolgálni akarunk. Ugyanis a vajda megtudhatta, és a főpapoktól és a báróktól világosan értesülhetett arról, hogy az ország többi határát sok ezer forint költséggel kell megvédeni, és nagy mennyiségű pénzt kell az ország biztonságára fordítani, mégsem lehet azt a pusztulástól megóvni. Mi viszont Felséged országát mindenféle hadiadó nélkül, sok testvérünk halála és sok vér hullatása árán Felségednek érintetlenül megőriztük. Továbbá, midőn Magyarország szent királyai felkértek bennünket, az ország oltalma érdekében minden egyes hadjáratukban és hadrakelésükben részt vettünk és elődeink vére bőven folyt a különböző országokban, úgymint Moldvában, Havasalföldön, Szerbiá-

ban, Törökországban, Horvátországban, Bulgáriában, és sok patak áradt meg vérünktől, tagjainkból és csontjainkból pedig halmokat emeltek. Most pedig Felséged idejében tízezer ökröt csikartak ki tőlünk, ezután a székelyek nyolcadrészét Felséged érdekében hadba szólították, aminek előkészítésére és magának a hadakozásnak a céljaira azok fejenként egy forintot fizettek, amelynek összege, ha gyorsan összeszámoljuk, 1000 ezer (*sic!*) forintra rúg. Midőn pedig mi zsoldosainkat elrendeztük és a pénz nagyobbik felét előkészületeinkre elköltöttük, a vajda úr, nem tudni mi okból, bennünket, az előkelő székelyeket egyenként magához hívatott, és a zsoldra fordítandó pénz tőlünk elvette, aminek elvétele nekünk nem csekély kárt okozott. Legalább azt szeretnénk tudni, hogy mi történt azzal a pénzzel, ugyanis sokan már a felkészülésre elköltötték azt, és a vajda kérését csak úgy tudták teljesíteni, hogy örökségük eladására kényszerültek.

Ezeket tekintetbe és figyelembe nem véve, ugyanezen vajda urunk, amint valóságban megtudtuk, ha körünkbe jött, bennünket teljességgel tönkretenni törekedett, az előkelőket a szegények közül kiírtani, és a szegény székelyeket, mint a nemesek parasztjait és jobbágyait, minden szabadságuktól megfosztani szándékozott, ugyanis hivatalaink azon kevés jövedelmét, amelyből az említett szolgálatokat teljesítettük, a közöttünk emelt várhoz foglalta. Ugyanis Felséged királlyá választása előtt a vajda nyíltan mondogatta, hogy ő olyan királyt akar választani, akinek üstökét állandóan kézben lehet tartani.

Ezért mindannyian kérjük Felségedet mint legkegyesebb urunkat, hogy Felséged fontolja meg a mi oly nagy elnyomattatásainkat, és méltóztassék a vajdát tőlünk visszahívni, nehogy tőle még súlyosabb jogtalanságokat és további hallatlan zaklatásokat kelljen elszenvednünk. Felséged biztosra veheti, hogy mi ő alatta soha sem fogunk megmaradni, és fejünket soha sem fogjuk rábízni, még akkor sem, ha mindannyiunknak feleségeinkkel és gyermekeinkkel ebből az országból máshová kell költöznünk. Tudja meg ugyanis Felséged, ha a vajda úr továbbra is uralkodik felettünk, akkor, ahogy előre bocsátottuk, úgy döntöttünk, hogy elhagyjuk Felséged országát. Biztosra veheti Felséged, hogy abban az időben, amikor a vajda úr közülünk egyeseket ártatlanul száműzötté nyilvánított, azt nem mindenki egyetértésével és akaratával tette, hanem bizonyos székelyeket, akik akkor a vajda

színe előtt voltak, ennek kinyilvánítására kényszerített. És ezek nem saját elhatározásból, hanem szerfelett nagy félelmükben nyilatkoztak így. Mivelhogy a vajda abban az időben a vár előtt egy akasztófát állíttatott fel, és amire azokat, akik nem lettek volna hajlandók amazokat száműzötté nyilvánítani, felakasztatta volna. És tudja meg Felséged, hogy az akkor ott lévő székelyek azon testvéreinket semmiképpen nem nyilvánították volna száműzötté, csak oly annyira sújtotta őket a rettegés, oly annyira meg voltak félemlítve, hogy az említett vajda úr, ha akarta volna, a saját nevüket is megtagadtathatta volna velük.

Szent Felség, bizonyos bűnös emberek, tudniillik a vajda familiárisai egyik ártatlan tesvérünket a templomban, Krisztus testének felemelésekor nyomorúságosan megölték, őket az ország közös és egyhangú akarattal ezen gonosztettük miatt száműzte. És a vajda úr ma őket maga mellet tartja minden jogunk és szabadságunk megcsúfolásával, ami miatt már korábban gyakran folyamodtunk Felségedhez.

Szent Felség, a vajda úr várbeli familiárisai a vár négy mérföldes körzetéből minden nőt arra kényszerítettek, hogy gabona rostálása céljából a várba menjenek, és akik erre nem voltak hajlandók, azoktól erre a célra szüzeket és szolgálkat csikartak ki.

A vár építésének idején az említett vajda a szegény székelyeket mint ökröket igába hajtotta, és velük mint barmokkal, fát és más szükséges dolgokat szállíttatott, ami korábban hallatlan dolognak számított volna.

Szent Felség, az ököradó behajtásának idejében az adószedők igen sok kárt okoztak Felségednek, ugyanis sok ember ökreit pénzzel megváltotta az adószedőktől, amely pénzeket nem Felségednek szolgáltatták be, hanem maguknak megtartották és bitorolták azokat.

c)
II. ULÁSZLÓ
(1493. január 19.)

Kiad.: *SzO. III. 124. 501. sz.*
Ford.: *Sebők Ferenc*

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, stb. királya híveinknek, országunk erdélyi részein levő hét szász székünk bölcs és körültekintő polgármestereinek, bíráinak, esküdtjeinek és a többi szász polgárnak üdvözlétünket és kegyünket! Minthogy mi az azon részekben való vajdai tisztséget és a székely ispánságot hívüinktől, a nagyságos Báthori Istvántól, országbíránktól, az iránta való kegyünk és jóakaratumk megtartása mellett elvettük, és ezeket a tisztségeket híveinknek, a nagyságos Losonci Lászlónak, tárnokmesterünknek, és Drágfi Bertalannak, udvarmesterünknek, akik hűségében teljességgel megbízunk, adtuk és adományoztuk minden joggal és igazságszolgáltatási jogkörrel, ezért hűségteknek határozottan elrendelve megparancsoljuk, hogy mostantól az említett Losonci Lászlót és Drágfi Bertalant vajdátoknak ismerjétek és fogadjátok el, az összes szokásos és bevett dologban irányukban kellő odaadással legyetek, és amiket a nevünkben megparancsolnak, mindenféle módon teljesítenetek kell, és másképpen cselekedni ne merészeljétek, a jelen oklevelet elolvasása után adjátok vissza felmutatójának. Kelt Budán, Szent Fábián és Sebestyén mártírok ünnepe előtti legközelebbi szombaton, az Úr 1493. évében.³⁷

99.

GERÉB LÁSZLÓ ERDÉLYI PÜSPÖK ÉS VINGÁRDI
GERÉB PÉTER ORSZÁGBÍRÓ
(1498. szeptember 13.)

1498-ban Marosszékből került sor összetűzésekre, melyek középpontjában néhány előkelő székely állott, akiket a székelyek általános gyűlése házaik lerombolására és száműzetésre ítelt. II. Ulászló – el akarván kerülni a zavargások elharapózását – megbízottjai révén igyekezett békét teremteni a felek között.

Kiad.: SzO. III. 133–135. 508. sz.
Ford.: Tóth Ildikó

Mi, László, Isten és az Apostoli Szék kegyelméből az erdélyi fehérvári egyház püspöke és Vingárti Geréb Péter gróf, a legfelsőbb fejedelemnek és király úrnak, Ulászló úrnak, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királyának országbírója, emlékezetül adjuk jelen oklevelünkkel, hogy bár az elmúlt napokban a marosszéki

székelyek között némi veszekedések és nézeteltérések támadtak, és e zavargások miatt a székelyek három nemének egyeteme a mondottak megbizonyosodására általános gyűlést volt kénytelen összehívni, ahol a nemes Szentgyörgyi Györgyöt, Baldóczi Csányi Lőrincet és Lázárt, Szentkirályi Tamási Ferencet és Bernátot valamint Szentbenedeki Marton Jánost a székelyek fentebbi egyeteme házaik és malmaik lerombolása után száműzetésre és birtokaiktól való megfosztásra ítélte, mégis mondott király urunk megparancsolta nekünk, hogy mi egyrészt e száműzetésre és birtokaiktól való megfosztásra ítélték, másrészt a székelyek egyeteme között ítéletet és igazságot tegyünk és szolgáltsunk, nehogy a székelyek eme szülőföldjét a meghasonlás még nagyobb zavara veszélyeztesse. Mikor a felek összehívása után az erdélyi részek nemességével együtt előterjesztéseiket és eltérő állításait meghallgattuk, a hiteles bizonyítékoknak helyet adtunk, bizonyos, a felek között békét óhajtó hites nemes férfiak ösztönzésére jobbnak látták a felek, hogy inkább testvéri egyetértéssel kibéküljenek, mi több előttünk arra a megállapodásra és békés egyezsége jutottak, hogy a fentnevezett Szentgyörgyi György, Csányi Lőrinc és Lázár, Tamási Ferenc és Bernát valamint Marton János magukat mindenben vétkesnek [...] a székelyeket és kiváltképp az előkelőket és az előbbi Marosszék közösségét illő alázattal, hogy nekik az ellenük bármi módon elkövetett bűneik miatt [...] megbocsátanak, megígérték azt is, hogy ezután egyetlen székelyt sem [...] házaik és malmaik elpusztításáért vagy más károk okozásáért akadályozni és zaklatni [nem] törekednek, viszont fentebbi Lőrinc nemesi jogaiban megmaradjon, Lázár pedig az eddig bármely módon bírt székely örökségeit kapja vissza, de azokban a székelyek egyetemének egyetértése és kiváltképp Marosszék külön engedélye nélkül ne időzzön és tartózkodjon, ellenben a székelyek között nyugodtan járhat, és atyafiaihoz és rokonaihoz betérhet, viszont a székelyek között egyetlen szolgát sem tarthat. Valamint Urunk születésének legközelebbi ünnepe³⁸ után mindazon székelyek ellenében, akik a nevezett Csányi Lázár vagy Lőrinc által eddig birtokolt örökségekben valamilyen jogra igényt tartának, vagy más módon magukat az előbbiektől által károsultnak és sértettnek állítanák, Lázár vagy Lőrinc köteles a székelyek székén a székely törvény és jog szerint válaszolni. Ha azonban e székelyek

ítéletével nem lenne megelégedve, akkor közülünk a másik, tudniillik a püspök úr az erdélyi részek nemességéből megbízható nemeseket állítson, akik e felek között végítéletet tartoznak hozni, melyben azok kötelesek megnyugodni. Az előbbi Szentgyörgyi György pedig miután Marossszék közembereinek közösségétől megbocsátást kér, és azt eléri, örökségeiben békében megmaradjon, hogy az igazság közbenjöttével az előbbi Marossszék más előkelői módjára élhessen a dicső szokások és a székely jog szerint. Ha pedig közben bármiféle levelet hozna elő valamelyik fél, annak semmilyen ereje és hatálya ne legyen. Az előbbieket és azok mindegyikének megtartására a felek fej- és jószágvesztés terhe alatt kötelezték magukat előttünk. Az előbbieket biztosítékául és bizonyosságára részükre kiadni határoztuk jelen nyílt levelünket. Kelt Vásárhely mezővárosban, a Legyőzhetetlen Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe előtti csütörtökön, az Úr 1498. évében.

100.

II. ULÁSZLÓ

(1504. december 24.)

A brassói és a szebeni huszadszedők, valamint a székelyek közötti ellentét oka – amely e parancslevél kiadására készítette a királyt – lényegében a székelyek állatcsempészése volt, ami nemcsak a száz kereskedővárosok, de az uralkodó érdekeit is sértette.

Kiad.: SzO. III. 160–161. 520. sz.

Ford.: Petrovics István

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya hívünknek, a nagyságos Tótselymesi Tarcai Jánosnak, a székelyek ispánjának,³⁹ üdvöt és kegyet! Híveinknek, Brassó és Szeben városaink bölcs és körültekintő bírúinak és esküdt polgárainak a panaszából igen kellemetlenül értesültünk arról, hogy az elmúlt napokban az országunk erdélyi részein élő székelyek közül némelyek – dacára annak, hogy rendelkezések és tiltó levelek, azonfelül az ország általános törvényei mondják ki: tilos lovakat és más állatokat a mi királyságunkból idegen országokba hajtani – bizonyos lovakat törvénytelen és tiltott utakon Havasalföldre hajtottak és vittek, mire a panaszosok emberei vagy familiárisai, akik a mi huszadszedő helyeinken teljesítenek szolgálatot,

elvették tőlük azokat a lovakat, illetve egyéb állatokat, amelyeket a mondott székelyek az említett módon királyságunk területéről elhajtani szoktak. Ezért aztán sok esetben és igen gyakran az említett székelyek a mondott panaszosokat jogtalanul zaklatják és üldözik, nekik napról-napra súlyos károkat okoznak. Úgyhogy az említett panaszosok, illetve azok emberei a mondott székelyek miatt sem a szabad vásárookra nem tudnak elmenni, sem pedig más tevékenységüket nem tudják elvégezni, aminek következtében királyságunk huszadjövedelmei igencsak megcsappantak. Mivel mi ezt tovább eltűrni nem akarjuk, a jelen levél soraival szigorúan megparancsoljuk hűségteknek, semmiképpen ne engedd meg, hogy az említett székelyek a mi mondott polgárainknak a fenti módon ezentúl kárt okozzanak, vagy őket zavarják, s azoknak, akik az efféle tevékenységet végzik, a mi városaink szokása szerint, a székelyek körében mindenhol és mindenkor szabad járás-kelest biztosíts, mégpedig oly módon, nehogy a jövőben a mondott polgárok az említett dolog miatt felségünknek panaszt tenni kényszerüljenek. A jelen oklevelet, elolvasás után, adjátok vissza annak, aki azt bemutatta. Kelt Budán, az Úr 1508. évében, az Úr születésének ünnepe előtti napon.

101.
AGYAGFALVI SZÉKELY GYŰLÉS
(1506)

Kiad.: *SzO. I. 313–315. CCXXVI. sz.* (részlet)

Mi⁴⁰ Székely Ország földének lakói és az egész Székely Földön lévő székelyeknek közönségesen minden felső és alsó renden lévői, adjuk emlékezetére mindenknek, a kiknek illik, ez levelünknek rendiben, hogy mi az ezer öt száz és hat esztendőben, az Urunk születésének négy idejének ötödik napján, Udvarhely széknak Agyagfalva majorjában az mű Országunknak közönségesen való szükséges dolgaiért kiváltképen való gyűlést hirdettünk és rendeltünk volna, hogy a külömb külömb féle egyenetlenségeket és hitván szokásokat el törlenénk és hadnánk; tetszék azért akkor mi nekünk, és ugyan világosan meg is jelenék, hogy a békeségnek ellenkezője, az irigység, és az egyenes egyességnek ellensége a kevélység minden nagy orszá-

gokat el pusztítanak, és az előbbeni állapotjokban meg rontanak. Hogy azért a községre eleve látó jó tanácsunkkal gondot viselhetnénk és pártütések miatt való veszedelmeket meg előzhetnénk, azt rendeltük, hogy az Országnak minden lakóitól híhatattanúl meg tartassanak, el végeztük, hogy senki a kiváltképpen valók és elsők között, vagy a lófővek és tisztviselők között, vagy pedig a közönséges renden lévő emberek között, valamelyek Székelyországban laknak, ennek utána ebben az országban, kiváltképpen Fejedelmünk tisztessége és hívsége ellen, úgy mint László Istennek kegyelmességéből Magyar és Cseh Országnak Királyának, nekünk kegyelmes Urunknak,⁴¹ és az ő Tisztviselőjének, tudni illik az Erdélyi Vajdának, és az Székelyeknek Ispánjának, vagy hogy a mű Országunknak romlására igyekeznek, és meg merésznélne azt próbálni, hogy ehhez társat is keresne magának, senki pediglen ennek utána pártütésnek okáért se pedig rész szerént gyűlést ne indíthasson és celebrálhasson, és magának oly hatalmat és méltóságot ne tulajdonítson, hogy valami kevés esz vesztő embereket maga mellé ne merészeljen venni; hogy így a mi Országunkban tolvajságok, másnak meg nyomorítása, kergetése, meg ölése, rá támadása, egyenetlenséges veszekedések, bosszú állások, pusztítások és égetések, házaknak el hányások, hadak és üstökvonások, és egyéb akár mi veszedelmek ne támadhassanak, mint az el mult időkből egy néhányszor meg estenek; hogy az Országunkban valami taplója és kovása a hitelenségnek vagy pártütésnek a támadozók között teljességgel el száradjon és hervadjon; hogy így a szentséges Király méltóságának csemeret⁴² és meg unást, és a Király tisztviselőjének gondot és valami búsulást ne hozzanak. Még úgy is, ha a királynak meg mondott tisztviselőitől valami törvénytelen háborgatás és kár vallás országunknak szabadsága ellen, vagy közönségesképpen, vagy csak rész szerént, mint a pártütők szoktak cselekedni, pártütéssel álljanak ellene; hanem közönségesen egy helyre gyűljünk és a meg bántott félnek segéljünk; ha csak rész szerént vagy közönségesképpen lett is a meg bántás, várakoztató és haladékozottat oltalommal segítsük közönséges egyenlő akarattal illendőképpen, hűségeinket is meg tartván, királyunkat tanáljuk meg, hogy így közönségesen tanácsot tartván jobb móddal állhassunk ellene, míg a helynek messze volta miatt mű is a kútfőhöz, tudni illik a királyunknak kegyelmességéhez és Magyar

Országnak segítségéhez, kinek is mi is tagjainak hivattatunk, vagyunk is, illendő orvosságért mehetünk; hogy így az igen igen nagy Scithyából reánk maradott tökéletes hívségnek dicsérete, a mely még eddig minden pártütéstől, árultatástól, makula nélkül közöttünk meg maradott, ez után is közöttünk győzhetetlenül maradhasson meg. Ha pedig valaki közöttünk, vagy az elsők vagy vagy a lófűek között, vagy a tisztviselők között, a mint előbb meg írok, pártütést vagy arra való gyűlést tenne, vagy cselekedni meg győzettetnék: akkor mindjárt mint igaz tagtól el szakasztatott és közönséges végezésünknek rontója, ki közöttünk méltatlan, és Nemzetünknek árulója, minden tisztességét és becsületét el veszesse; ne is légyen az után soha örökké szabad törvényben venni, semmi tisztet ne is viselhessen, és itt Székely országban soha ne is lakhassék; mind az által, ha mi öröksége léssen, az ő igaz örökösire maradjon; és az ilyeneknek mint hitetleneknek senki a Fejedelmen kívül gratiát, kegyelmet, néki ne adhasson, hanem ha az egész Székelység egyenlő akaratból, és minden ingó bingó marhája praedára, kapsira hányattassék, és maga örök számkivetésre üzetessék. Ha pedig ilyen árultatásban az köz nép között való találtatik, az is hasonlóképpen számkivetésre vettessék és minden javai praedáltassanak el; annak is Fejedelmen kívül senki kegyelmet ne adhasson, hanem csak az egész székelység. Hogy pedig a meg írt rendelések és végezesek erősen meg tartassanak, ez okáért mindnyájon, mind a nagyok és elsők, mind pedig a lófűek és köz rendek, fel emelvén jobb kezünket, meg esküvének mindnyájon ezekre az articulusokra, végezesekre, hogy minden pontjait változhatatlanképpen meg tartsák, a mindenható Istennek tisztességére, az Királyunknak hűségére, és az egyességnek meg maradására, állására.

102.

HÉDERFÁJI BARLABÁSI LÉNÁRT SZÉKELY ALISPÁN

(1511. január 12.)

Héderfáji Barlabási Lénárt székely alispán oklevele a székelyföldi társadalmi feszültségek állandósulásáról, a korábban már megismert házlerombolás és száműzetés gyakorlatának a folytatásáról tanúskodik.

Kiad.: *SzO. III. 176–177.*

Ford.: *Petrovics István*

Héderfáji Barlabási Lénárt erdélyi alvajda és a székelyek alispánja a bölcs és körültekintő falusbíráknak, és más polgároknak és a Barcaság egész közösségének kellő tiszteletet hódolattal! Úgy véljük, nem került el a figyelmeteket, hogy Csík-, Gyergyószékek három nembeli székelyei, azon három székely székből⁴³ némely előkelő székely házát lerombolták, ezért kérünk benneteket, mi több, a mi legkegyelmesebb urunk, János [székely] ispán⁴⁴ nevében szigorúan megparancsoljuk nektek, hogy miután megkaptátok a mi levelünket, akkor és amikor az említett székely előkelők közöttetek és a hozzátok tartozó jószágokon feltűnnek és ott tartózkodnak, kötelesek vagytok nekik mindenféle segítséget és támogatást megadni, s őket elszállásolni. Másképp cselekedni ne merjete, jelen levelünket pedig, miután elolvastátok, a levél bemutatójának adjátok vissza. Kelt Fehéregyházán az Úr 1511. évében, Vízkereszt ünnepe utáni vasárnapon.

103.

MAJLÁD ISTVÁN ERDÉLYI VAJDA ÉS SZÉKELY ISPÁN

(1536. május 20.)

A székelyek és a kereskedelemmel foglalkozó szász városok között a gazdasági (kereskedelmi) érdekek ütközése is feszültségeket keltett.

Kiad.: *SzO. II. 40–41. CCLXVI. sz.*

Ford.: *Sebők Ferenc*

Majlád István erdélyi vajda és székely ispán stb. Minden vármegye valamennyi és minden egyes vitézlő és nemes ispánjának, alispánjának és szolgabírájának, tisztségviselőknak, várnagyoknak, kamarásoknak, alkamarásoknak, adószedőknak és helyetteseiknek, továbbá az összes mezőváros és falu bölcs és körültekintő bírának és előjáróinak, valamint ezen erdélyi részek bármelyik pontjára is állított más előkelő rendű és rangú embernek, akik a jelen oklevelet olvassák, üdvözlötünket és kedvezésünket! Mivel mi a vitézlő és kiváló székelyeket és az egész Udvarhelyszéket a régi és kipróbált szokás alapján a Segesvár és Kőhalom székely székekben⁴⁵ a bárhol is található székely só kereskedelme céljából átjárni és a sóval szabadon kereskedni ismertük

mindig is, ezért benneteket és a tieiteket arra ösztönözzük és a király nevében a jelen levéllel a leghatározottabban megparancsoljuk, hogy a mondott székely urakat és az említett egész Udvarhelyszéket a jövőben a mondott két szász székben az ő székely sójokkal szabadon, bármiféle személyi vagy dologi akadályoztatás nélkül átjárni, menni és a sóval az eddig szokásos módon élni hagyjátok, továbbá engedjétek és engedni vagytok kötelesek, valamint őket vagy közülük bárkit akár más javaikban, akár személyükben vagy dolgaikban akadályozni, zavarni vagy károsítani semmiféleképpen ne merészeljétek és ne legyetek merészek semmilyen módon. A jelen levelet elolvasása után adjátok vissza felmutatójának. Kelt Enyed mezővárosában, Keresztjárom vasárnap előtti szombatán, az Úr 1536. évében.

Jegyzetek:

1. Így például Rugonfalvi Kiss István: *„nem volt példa a világon még egy országban arra, hogy lakói általában mind nemesek és adómentesek legyenek”*. E mentességet legfeljebb az önkéntes felajánlások szakították meg időnként: *„Nem ellenkezik a nemesi szabadsággal, sőt kiegészíti a nemesi méltóságot, hogy önkéntes megajánlással, ajándékkal segítségére jön szükség esetén királyának”*. (Rugonfalvi 1939. I. 151., 152.).
2. Connert 1901. 94–98.; Connert 1906. 278–291.; Szádeczky 1927. 73–84.; Rugonfalvi 1939. I. 151–156.; Göckenjan 1972. 137. skk.
3. Connert 1901. 94. Hasonlóképpen: Szádeczky 1927. 73.; Göckenjan 1972. 137.
4. Nem kívánunk e helyütt azokkal az elméletekkel foglalkozni, amelyek az állatadót a honfoglalás előtti időszakból vezetik le, s a volgai bolgárok, illetve más steppei népek lóval történő adózásával vetik azt össze. Erre vonatkozóan lsd.: Györfly 1990. 66–69.; Göckenjan 1972. 138.; Kristó 1996b. 60–62.; Kordé 1997. 10–11. Zimonyi István újabb szövegértelmezésre támaszkodva nem fogadja el a székely adózás volgai bolgár eredetét (Zimonyi 1990. 141–142.).
5. TCSO. I. 277.
6. Szádeczky 1927. 75.
7. Az 1506. évi felkelésre: Szádeczky 1927. 102.; Rugonfalvi 1939. I. 211–213.
8. Az „unióra” vonatkozóan: ETHK. I. 347 skk.; Demény 1987. 154 skk.
9. EOE. I. 217.
10. II. Ulászló kiváltságleveléhez a bevezetést, valamint a hadügyekre vonatkozó részleteket a **23.** sz., a jogrendszerrel kapcsolatos passzusokat a **71.** sz. szemelvény tartalmazza.
11. A forráshoz tartozó bevezetést és a székelyek hadkötelezettségére vonatkozó határozatokat a **26.**, az igazságszolgáltatói jellegű és egyéb rendelkezéseket a **82.** sz. szemelvény tartalmazza.
12. Ld. a 159. sz. jegyzetet.

13. Szent Pál apostol megtérésének ünnepe körül 1554-ben Székelyvásárhely mezővárosában kiadott [cikkelyek].
14. A nyílföld a székelyek által egymás között a falvakban elosztott (és időnként újraosztott) földrész volt.
15. II. Lajos (1516-1526).
16. Megróhassanak, azaz rovás - adózás - alá kerüljenek.
17. Dobó István és Kendy Ferenc töltötték be ekkor a vajdai - egyúttal a székely ispáni - tisztet.
18. 1553-ban Szapolyai párti szervezkedés kezdődött Erdélyben, amelyben a székelyek is részt vettek. Szeptember folyamán azonban Mircse moldvai vajda fia, Illés - aki szintén részese volt a mozgolódásnak - török segédszolgálatokkal váratlanul betört a Székelyföldre, s nagy pusztítást vitt ott végbe; ekkor hurcolták el Lázár Bernátot is. A váratlan támadást követően a Ferdinánd-ellenes mozgolódás összeomlott.
19. Martinuzzi (Fráter) Györgyöt 1551. december 17-én gyilkolták meg Ferdinánd zsoldosvezérének, Castaldonak az emberei.
20. A bevezetést és a többi cikkelyt ld. a **85.** sz. szemelvényben.
21. Átvizsgálásnak.
22. Rovásról, vagyis adókimutatásról.
23. Törvénycikkelyeket.
24. Utasítás.
25. Szeptember 16-án.
26. Szeptember 14.
27. Február 2.
28. A forrásra vonatkozó bevezetést és a határozatok többi részét ld. a **68.** sz. szemelvényben.
29. A háromszéki köznép Szolga Miklós vezetésével történő felkelésére 1465-ben került sor (Szádeczky 1927. 90.).
30. Június 24.
31. Szapolyai Imre és István.
32. Mátyás által kivetett adó, amely felváltotta a Károly Róbert uralkodása alatt bevezetett kapuadót. A különbség annyi volt, hogy Mátyás nem jobbágytelkenként, hanem háztartásonként hajtotta be ezt az adót, ráadásul úgy, hogy a korábbi mentességeket nem ismerte el.
33. Február 28.
34. Geréb László volt ekkor az erdélyi püspök.
35. Mátyás 1490. április 6-án bekövetkezett halála után Jagelló Ulászló cseh király mellett testvére, János Albert herceg is igényt tartott a magyar koronára. Miután az országgyűlés nem mellette döntött, fegyverrel próbálta a trónt megszerezni, de 1491-ben vereséget szenvedett. 1492-1501 között lengyel király volt.
36. Ma: Ocna de Sus
37. A kortárs Ludovicus Tubero elbeszélése szerint a vajda leváltása a sok panasz ellenére sem volt egyszerű feladat, jóllehet hatalma már a királynak sem tetszett. A kényes ügyet Bakócz Tamás (ekkor egri püspök) oldotta meg azt javasolva Ulászlónak, hogy híresztelje el, miszerint minden fontosabb tisztségben - így a vajdaiban is - társat kíván adni az aktuális méltóságviselő mellé. Amikor ez megtörtént, a csavaros eszű főpap azt tanácsolta a sértett Báthorinak, hogy mondjon le, ami minden bizonnyal szándékának visszavonására fogja készíteni az

- uralkodót. A vajda lépre ment, a király pedig helyette Losonci Lászlóval és Drágfi Bertalannal töltötte be a méltóságot (LTKF. 206-208.).
38. December 25.
 39. 1467 után Mátyás végleg egyesítette a vajdai és a székely ispáni hivatalt, melyeket ezt követően ugyanaz a személy töltött be. Az egyetlen kivételt Tarcai János jelentette, aki - igaz csak rövid időre - a vajdai méltóságtól függetlenül viselte a székely ispáni tisztséget 1504-1506 között (Kubinyi 1988. 67., 68.).
 40. A bevezetést és a bíráskodással kapcsolatos részleteket ld. a 74. sz. szemelvényben.
 41. II. Ulászló (1516-1526)
 42. Csömört.
 43. Csíkszékből alakultak ki Gyergyó- és Kászonfiúszékek, ezért ír az oklevél három széket, bár Kászon nevét nem említi.
 44. Szapolyai János töltötte be ekkor az erdélyi vajdai és székely ispáni tiszteket.
 45. Elírásról van szó: az írnek a *Saxonicilibus* szót véletlenül felcserélte a *Siculicalibusra*. Segesvár és Kóhalom ugyanis szász székek voltak.